

בעלי השמועה

משה וינשטוק

בעלי השמועה

"כל האומר שמועה משם אומרה
יהא רואה בעצמו
כאלו בעל השמועה עומד לפניו"
ירושלמי קידושין

משה וינשטוק

בית מדרש 'לפניהם'
להוראה מחנכת של מקצועות היהדות

אלול תשס"ו

עריכה לשונית: אריאל צבי
סדר ועימוד: בצלאל בזק
גרפיקה: כנה שכטר – סטודיו כנה
תמונת שער: "לימוד תורה" – יוסף בודקו, הדפס עץ

©

כל הזכויות שמורות לבית מדרש לפנייהם
מותר להשתמש לצרכי לימוד בלבד ולא לצרכים מסחריים

להארות, הערות ורכישת חוברות:

משה וינשטוק, הזית 20/2 אלון שבות, 90433

moishimimi@gmail.com

תוכן העניינים

7	מבוא ללימוד 'גדולי ישראל'
11	רבי שמעון בן שטח
37	הלל הזקן
67	רבן יוחנן בן זכאי
97	רבי אליעזר בן הורקנוס

מבוא ללימוד "גדולי ישראל"

בחוברת המונחת לפניך אנו מזמינים אותך להצטרף אלינו למסע בזמן וברוח. אנו מזמינים אותך להכיר את האנשים שעיצבו בחייהם ובהגותם את עולם התורה היהודי, את המשנה והתלמוד. עומק ההיכרות והתובנות שתעלינה בעקבותיה, תלויות בכך. ככל שתעמיק להכיר, תעריך יותר ותבין יותר את ענקי הרוח של העם היהודי, תוכל להבחין כי השאלות שהטרידו אותם מטרידות אותך ואותנו עד היום ותוכל להבין את הכרעותיהם בשאלות אלו ואת מחירן.

בכל פרק אנו מזמינים אותך להכיר תנא אחר. ההיכרות נעשית תוך לימוד סיפורים אודותיו והכרעות הלכתיות שלו במשנה, בתוספתא, בתלמודים ובמדרשים. מתוך היכרותך עם התנא תראה כיצד נהג וכיצד פסק הלכה.

אין אנו הראשונים הפוסעים בדרך זו, אך אנו הראשונים המנסים לבנות שביל בו נוכל להתקדם יחדיו, מורים ותלמידים, בהיכרותנו עם התנאים. אנו מזמינים אותך לפסוע עימנו ולאתר את שבילו הייחודי והנעלם של כל תנא.

חשיבות ההכרות עם התנא להבנת דבריו מופיעה בתלמוד הירושלמי:

"בתלמוד אנו מוצאים פעמים רבות דקדוק בדבר מקור השמועה, "כל האומר שמועה משם אומרה, יהא רואה בעצמו כאילו בעל השמועה עומד בפניו". עלינו לצייר לעצמנו את בעל השמועה וזה מבהיר את השכל ומוליך להבנת אמיתותה של תורה. יש לדעת את השמועה ולקשרה עם בעל השמועה".

הרב צבי יהודה הכהן קוק, קניין תורה – פרוש למסכת אבות, פרק ו

מבוא

אנו מקווים ומתפללים כי בלימוד זה נצליח להטות אוזנינו למילים ולמנגינה שבדברי גדולי ישראל ויתקיימו בנו דבריו של רבי נחמן מברסלב:

וּבְשֵׁהָאָדָם לֹמֵד בְּקִדְשָׁהּ וּבְטַהֲרָהּ אֵיזָה דִּין וּפְסָק,
שְׁחָדֵשׁ אֵיזָה תְּנָא אוּ צְדִיק אַחַר, עַל-יָדֵי-זֶה נַעֲשֶׂה
בְּחִינַת נְשִׁיקָין... בְּחִינַת הַתְּדַבְּקוֹת רוּחָא בְּרוּחָא; כִּי
הַפְּסָק הַזֶּה הוּא דְבוּרוֹ שֶׁל הַתְּנָא... נִמְצָא,
כְּשֶׁלֹּמֵדִין אֵיזָה הִלְכָה שְׁחָדֵשׁוּ הַתְּנָאִים, עַל-יָדֵי-
זֶה נִתְּדַבֵּק רוּחַ הַתְּנָא עִם רוּחַ הַלֹּמֵד, וְדוּמָה כְּאֵלוֹ
נֹשֵׁק אֶת עֲצָמוֹ עִם הַתְּנָא:

ליקוטי מוהר"ן - מהדורא קמא סימן יב

בקשה אישית:

אנא שים לבך, אין לנו עניין שתשנן את רעיונותינו או את המקורות שהבאנו בפניך. חשוב לנו שתתבונן בכל מקור ותבדוק בעצמך מה לומדים ממנו, שתקשה קושיות משלך ותעמת בין המקורות השונים. אל תסתפק בשאלות אותן שאלנו, שאל שאלות משלך וענה תשובות. הטה אוזנך למקורות, נסה להכיר את התנא מתוך המקורות עצמם ולא רק משאלותינו. בחוברת למורה ניתנו הרחבות, מאמרים וסיפורים מקבילים רבים. בקש אותם מן המורה, אנו בטוחים שהוא ישמח לתת לך אותם ולהרחיב בכך את היכרותך וידיעותיך.

בכל פרק יש ארבעה חלקים:

חלק א: "מעט על חייו" – מספר משפטים על חיי התנא ותקופתו.

מבוא

חלק ב: "מקורות הלימוד" – סיפורים על חיי התנא, אמרות שלו
ופסיקותיו ההלכתיות (מתחת לכל מקור יש שאלות הבנה ושאלות
הרחבה והתבוננות, מעמיקות יותר).

חלק ג: "הפנמה" – עוסק בהתבוננות כיצד השאלות של התנא הן
אותן שאלות המעסיקות אותך ואותנו כיום.

חלק ד: "מקורות נוספים" – אם הנך מעוניין בהרחבת נוספים ופנים
נוספות לנלמד בכיתה פרק זה מיועד לך, יש בו מקורות
הגותיים והלכתיים המרחיבים את הנושאים שנלמדו.

כאן ייכנס עמוד שער – רבי שמעון בן שטח

תוכן העניינים

13	א. מעט על חייו
14	ב. מקורות ללימוד
14	דרכו של ר' שמעון בן שטח
	תקנותיו של ר' שמעון בן שטח –
23	לא שוברים את הכלים
26	השפעתו על המציאות
30	ג. הפנמה
33	ד. מקורות נוספים

א. מעט על חייו

ר' שמעון בן שטח חי ופעל בתקופת ינאי המלך ושלומציון המלכה.^א ינאי היה מאחרוני מלכי בית חשמונאי ומתואר כמלך אכזר ועריץ שהרג באכזריות רבה אלפי יהודים וביניהם את חברי הסנהדרין. ר' שמעון בן שטח ברח מן הממלכה לאחר הריגת חכמי הסנהדרין אולם שב אליה בתקופה מאוחרת יותר, כונן מחדש את הסנהדרין ואף עמד בראשה כשלצדו כיהן ר' יהודה בן טבאי כאב בית הדין. ר' שמעון בן שטח ראה חשיבות גדולה בהחזרת התורה למעמדה הציבורי הראוי ובהעלאת קרנה של מערכת המשפט בישראל. בזכות אישיותו החזקה ועקרונות הברזל שלא נשאו פנים לאיש, הצליח במשימה זו. הוא לא נרתע ממחירים אישיים כבדים ומעימותים ישירים עם המלך או עם חבריו לסנהדרין. דרכו ואישיותו של ר' שמעון הביאו לשגשוג כלכלי ורוחני בימי המלכה שלומציון. מתוך המקורות העוסקים בר' שמעון בן שטח ננסה להכיר מעט יותר את דמותו, חייו ודרכו בעיצוב החיים בתקופתו.

א ינאי חי ופעל בשנים 103-76 לפסה"נ. שלומציון אשתו, אחותו של שמעון בן שטח, מלכה בין השנים 76-67 לפסה"נ.

ב. מקורות ללימוד

דרכו של ר' שמעון בן שטח

1. "מלך לא דן (ולא דנים אותו)" (ציטוט מן המשנה).
אמר רב יוסף: לא שנו אלא מלכי ישראל, אבל
מלכי בית דוד – דן ודנין אותן, דכתיב (ירמיהו כא)
"בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט..." אלא
מלכי ישראל, מה הטעם שלא?

משום מעשה שהיה, שעבדו של ינאי המלך הרג
אדם, אמר להם שמעון בן שטח לחכמים: תנו
עיניכם בו, ונדוננו. שלחו לו: עבדך הרג נפש. שלח
להם (את העבד). שלחו ליה: "בא אתה
גם לכאן", "והועד בבעליו" (שמות כא), אמרה
תורה, יבא בעל השור ויעמוד על שורו.² בא (ינאי)
וישב.

אמר לו שמעון בן שטח: "ינאי המלך! עמוד על
רגליך ויעידו בך. ולא לפנינו אתה עומד, אלא
לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד, שנאמר
"ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'."

ב "יבוא בעל השור" - בעליו של שור שהרג אדם, צריך לבוא עמו למשפט. בעקבות
דין זה, דורשים חכמים מינאי לבוא עם עבדו למשפט.

רבי שמעון בן שטח

(דברים יט) אמר לו (ינאי): לא כשתאמר אתה, אלא כמה שיאמרו חבריך. נפנה לימינו – כבשו פניהם בקרקע, נפנה לשמאלו – וכבשו פניהם בקרקע.

אמר להן שמעון בן שטח: בעלי מחשבות אתם? יבא בעל מחשבות ויפרע מכם! מיד בא גבריאלי וחבטן בקרקע, ומתו, באותה שעה אמרו: מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעדין אותו.

תרגום מבבלי סנהדרין, יט ע"א

שאלות הרחבה והתבוננות: ?

שאלות לעיון במקור ?

- 1 מי יזם את הבאת ינאי? מדוע לדעתך עשה זאת?
 - 2 על מה מתעקש ר' שמעון בן שטח? האם מדובר במצווה, מנהג, או עיקרון?
 - 3 מהי תפיסתו של ר' שמעון בן שטח את המשפט כפי שהיא עולה מדבריו לינאי ומהתנהגותו בדין?
 - 4 מדוע חכמים כבשו עיניהם בקרקע? (ציין שני הסברים אפשריים)
 - 5 האם ציפייתו של ר' שמעון בן שטח מחכמים הייתה מוגזמת או הגיונית? הסבר והרחב דעתך.
- 1 איזו תמונה נותרה בדמיון בסיום קריאת המדרש?
 - 2 את מי לדעתך מצדיק המדרש (ר' שמעון בן שטח או חכמים)? הסבר דבריך (שים-לב לפרטי הסיפור: תוצאות העימות, ההלכה הנפסקת בגמרא, הגעת המלאך ועוד).
 - 3 ר' שמעון בן שטח מכנה את חכמים "בעלי מחשבות". השווה זאת לכינוי "היודע מחשבות" במקור מס' 4. האם ניתן למצוא קשר בין הדברים?
 - 4 מה לדעתך הייתה תחושתו של חכם מחכמי הסנהדרין שישב בדין המתואר? הרחב.

לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד

2. תניא (מקור מברייתא): אמר רבי יהודה בן טבאי:
אראה בנחמה (לשון שבועה)¹ אם לא הרגתי
עד זומס,² להוציא מלבן של צדוקים שהיו
(הצדוקים) אומרים: אין העדים זוממין נהרגין עד
שיהרג הנדון.³ אמר לו שמעון בן שטח: אראה
בנחמה, אם לא שפכת דם נקי, שהרי אמרו
חכמים: אין העדים זוממין נהרגין עד שיזמו
שניהם...

מיד קבל עליו ר' יהודה בן טבאי, שאינו מודה
הוראה אלא לפני שמעון בן שטח. וכל ימיו של ר'
יהודה בן טבאי היה משתטח על קברו של אותו
העד, והיה קולו נשמע, וכסבורין העם לומר: קולו
של הרוג, אמר: קולי שלי הוא, תדעו, למחר הוא
מת אין קולו נשמע.

בבלי מכות, ה ע"ב

-
- ג **אראה בנחמה:** לשון שבועה שהסברה: "לא אראה בנחמת ישראל אם לא עשיתי כך וכך".
- ד **עד זומס:** עד שהעיד שקר על אדם ובאו עדים אחרים והעידו ששיקר ואינו דובר אמת.
- ה **באור הלכתי:**
- א. לפי תפיסת הצדוקים העדים הזוממים נהרגים רק כאשר מתקיימים שני תנאים: 1. הנידון נהרג. 2. שני העדים הזוממו.
- ב. לפי ההלכה, עדים זוממים - נהרגים (גם אם הנאשם עדיין לא הוצא להורג), אך כאשר רק עד אחד מן השניים מוזם - אינו נהרג. ר' יהודה בן טבאי דן למוות עד יחיד שהוזם (והנאשם עדיין לא מת), על מנת להוציא מדעת צדוקים (הטוענים שעדים זוממים נהרגים רק אם נהרג הנאשם).

רבי שמעון בן שטח

שאלות הרחבה והתבוננות:

- 1 מה הייתה תחושתו של ר' יהודה בן טבאי כאשר ר' שמעון בן שטח אמר לו את הדברים? הרחב.
- 2 האם לדעתך נהג ר' יהודה בן טבאי נכון כשהפסיק להורות?
- 3 מה קיבל על עצמו ר' יהודה בן טבאי? מה הדבר מלמד על תפקוד הסנהדרין (זכור שר' יהודה היה אב בית הדין באותה תקופה)?
- 4 עיין במקור מס' 4, גם שם מופיע הביטוי "אראה בנחמה... אם לא...". האם תוכל למצוא קשר בין המקורות?

שאלות לעיון במקור:

- 1 א. מדוע פסק ר' יהודה בן טבאי כך? האם לדעתו זו המשמעות הפשוטה של ההלכה?
ב. מה מידת מרווח שיקול הדעת שיש לפוסק, לפי דעתו הראשונית של ר' יהודה בן טבאי?
- 2 ר' שמעון בן שטח אינו מסכים עם ר' יהודה בן טבאי, כמי משניהם היית נוהג במקרה זה? נמק!
- 3 מדוע הגמרא מביאה את ההמשך (הדיון בין ר"י לעם) מה הדבר מוסיף להבנת הגמרא? כיצד אתה מבין את סופו של הסיפור?
- 4 א. "למחר הוא מת אין קולו נשמע" – מי מת? קולו של מי? האם כפל האפשרויות מכוון? מה הוא בא ללמדנו?
ב. שים-לב לכך שקולו של ר' יהודה נשמע להמון העם כקולו של ההרוג. מה ניתן ללמוד מצורת ביטוי זו של הגמרא?

לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד

3. מעשה באחד שהיה יוצא ליהרג (בעקבות פסק של בית-דין), אמרו לו: אמור תהא מיתתי כפרה על כל עוונותיי. אמר תהא מיתתי כפרה על כל עוונותיי, חוץ מן עון זה, אם עשיתיו אל ימחול לי, ובית דין ישראל יהא נקי. וכשבא דבר אצל חכמים זלגו עיניהם אמרו להחזירו אי איפשר, שאין לדבר סוף אלא הרי דמו תלוי בצואר עדים...

שמעון בן שטח היו ידיו חמומות. באה סיעת ליצנים, אמרו: תנו עיצה ונעיד (שקר) על בנו (של ר' שמעון בן שטח) ונהרגהו. העידו עליו ונגמר דינו ליהרג. כאשר יצא ליהרג, אמרו לו (לר' שמעון בן שטח) אנשי שקר אנו (שיקרנו בעדות). רצה אביו להחזירו, אמר לו (בנו) אבא, אם ביקשתה לבוא תשועה על ידך עשה אותי כאסקופה

תרגום מירושלמי סנהדרין, פרק ו ה"ג

שאלות לעיון במקור: ? שאלות הרחבה והתבוננות: ?

- 1 האם יש קשר בין שני הסיפורים? מה ההבדל העקרוני ביניהם?
 - 2 הנאשם הצהיר: "ובית דין וישראל יהא נקי" מדוע הוא מנקה את בית הדין? מה הדבר מעיד עליו?
 - 3 האם היו צריכים חכמים להחזיר את היוצא ליהרג בסיפור הראשון?
- 1 הצג \ כתוב הדיון בין ר' שמעון בן שטח לאשתו לאחר החזרה לביתם מלווית בנם.
 - 2 מהי משמעות המילים: "ר' שמעון בן שטח היו ידיו חמומות"? עיין בפירוש רש"י על בבלי סנהדרין, מד ע"ב ד"ה "דבעיא מכסא".
 - 3 מה מלמדנו הירושלמי בסיפור זה

רבי שמעון בן שטח

- על שיטת ר' שמעון בן שטח?
(שים לב לפרטים הבאים:
הדילמה בה מתחבט ר' שמעון,
הכינוי "ידי חמומות" והסיום
הפתוח של הסיפור בו בנו מקבל
את הדין לטובת מפעל חייו של
אביו)
- ④ האם לדעתך, ר' שמעון בן שטח
היה צריך למנוע את הריגת בנו
בסיפור השני?
- ⑤ הסבר את דברי בנו של ר' שמעון
בן שטח.
- ⑥ מדוע ר' שמעון בן שטח מקפיד
כל-כך על דברים אלו?

4. משנה: כיצד מאימים על העדים? על עדי נפשות?
היו מכניסין אותם ומאימים עליהם: שמא תאמרו
מאומד' ומשמועה...
שנו רבותינו: כיצד מאומד? (מהי עדות מאומד שעליה
מוזהרים העדים) אומר להן: שמא כך ראיתם: שרץ
אחר חבירו לחורבה, ורצתם אחריו, ומצאתם סוף
(חרב) בידו ודמו מטפטף, והרוג מפרפר. אם כך
ראיתם – לא ראיתם כלום. ברייתא: (מקור תנאי)
אמר רבי שמעון בן שטח: אראה בנחמה (לשון
שבועה)^ו אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו
לחורבה, ורצתי אחריו, וראיתי סוף בידו ודמו
מטפטף והרוג מפרפר, ואמרתי לו: רשע, מי הרגו

ו עדי נפשות: עדים המעידים בדיני נפשות.
ז מאומד: עדות המתבססת על אומדן ולא על ראיה ממשית.
ח ראה הערה ג.

לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד

לזה? או אני או אתה. אבל מה אעשה שאין דמך
מסור בידי, שהרי אמרה תורה על פי שנים עדים
יומת המת (דברים יז) היודע מחשבות יפרע מאותו
האיש שהרג את חברו. אמרו: לא זו משם עד
שבא נחש והכישו, ומת.

תרגום מבבלי סנהדרין, לו ע"ב

שאלות לעיון במקור:

שאלות הרחבה והתבוננות:

1 על מה נסב הדיון ההלכתי בסיפור? 2 עיין בגמרא: מי הוא ה"אומר להם"? אל מי הוא מדבר? 3 האם ר' שמעון בן שטח בטוח בזהותו של הרוצח? 4 בידי מי מפקיד ר' שמעון בן שטח את מתן העונש? האם זכור לך מקור נוסף מן הגמרא בו הוא מערב גורם זה במשפט?	1 כיצד חש ר' שמעון כאשר עמד מול הרוצח בחורבה? איזו תמונה נותרה מול עיניך בסיום קריאת הסיפור? 2 מהם הקשרים המילוליים בין מקור זה למקור מס' 1? כיצד הסיפורים קשורים מבחינה רעיונית? 3 מה הקשר בין מקור זה לבין אמרתו של ר' שמעון בן שטח במסכת אבות (מקור מס' 12)?

5. מעשה בינאי המלך שהלך לכוחלית שבמדבר וכיבש שם ששים כרכים, ובחזרתו היה שמח שמחה גדולה, וקרא לכל חכמי ישראל. אמר להם: אבותינו היו אוכלים מלוחים בזמן שהיו עסוקים בבנין בית המקדש, אף אנו נאכל מלוחים זכר לאבותינו, והעלו מלוחים על שולחנות של זהב ואכלו.

והיה שם אחד איש לץ לב רע ובליעל ואלעזר בן פועירה שמו, ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך: "ינאי המלך, לבס של פרושים (חכמים) עליך!" (שאל ינאי) - ומה אעשה?". "הקם להם בציץ שבין עיניך" הקים להם בציץ שבין עיניו. היה שם זקן אחד ויהודה בן גדידיה שמו, ויאמר יהודה בן גדידיה לינאי המלך: "ינאי המלך, רב לך כתר מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן" (שהיו אומרים: אמו נשבת במודיעים ויבוקש הדבר ולא נמצא); ויבדלו חכמי ישראל בזעם. ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך: "ינאי המלך, הדיוט שבישראל כך הוא דינו, ואתה מלך וכהן גדול כך הוא דינך?" "ומה אעשה?" "אם אתה שומע לעצתי רומסם." "ותורה מה תהא עליה?" "הרי

ט **הקם להם בציץ שבין עיניך**: שים את ציץ הכהן הגדול, עליו מופיע השם המפורש, על מצחך והם יגלו את שבליבם, מאחר וינאי היה גם מלך וגם כהן גדול למורת רוח חכמים.

י **שהיו אומרים אמו נשבת**: הייתה שמועה שאמו של ינאי נשבתה במודיעים ע"י אויבים ולכן הוא פסול לכהונה. השמועה נבדקה ולא נמצא מקורה.

יא **הדיוט שבישראל כך הוא דינו**: הדיוט שבישראל דינו לסבול חרפתו בשקט. ואילו אתה, מלך וכהן גדול אתה!.

לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד

כרובה ומונחת בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד יבוא
וילמוד. אמר רב נחמן בר יצחק: מיד נזרקה בו
אפיקורסות, שהיה עליו לומר: תנוח תורה שבכתב, תורה
שבעל פה מה יהא עליה? מיד ותוצץ הרעה² על ידי
אלעזר בן פועירה, ויהרגו כל חכמי ישראל, והיה
העולם משתומם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר
את התורה ליושנה.

תרגום חלקי מבבלי קידושין, סו ע"א

שאלות לעיון במקור:

שאלות הרחבה והתבוננות:

- 1 למה משווה ינאי את כיבושיו?
 - 2 למי מיוחסת הריגת החכמים בתיאור זה (לעומת מקור מס' 1)?
 - 3 כלפי מי מופנית עיקר הביקורת במדרש (שתי אפשרויות)? הסבר והרחב דעתך.
 - 4 הסבר את המושג "החזיר תורה ליושנה", מה הוחזר (הרי "תורה מונחת בקרן זוית" כל הזמן)? מה הוא חידוש?
- 1 האם יהודה בן גדידה צדק בטענתו?
 - 2 דברי רב נחמן בר יצחק הם תוספת אמוראים למדרש התנאים המסבירה מה יכול היה להיאמר. מי היה אמור לומר זאת? (שתי אפשרויות).
 - 3 מלשון המדרש ניתן ללמוד על השוואה בין שני אישים אלו: "היה שם אחד... ואלעזר... שמו... היה שם זקן אחד יהודה... שמר". מה בא המדרש לבטא בהשוואה זו?
 - 4 שים-לב לשמות המתמודדים במדרש, מה ניתן ללמוד מהם?

יב תוצץ הרעה: צצה הרעה.

תקנותיו של ר' שמעון בן שטח – לא שוברים את הכלים

6. תניא נמי הכי: (שנויה כך גם ברייתא) בראשונה היו כותבין^ג לבתולה מאתים ולא למנה מנה, והיו מזקינין ולא היו נושאיין נשים,^ד התקינו שיהיו מניחין אותה (את כסף הכתובה) בבית אביה; ועדיין כשהוא כועס עליה, אומר לה לכי אצל כתובתיך (היה מגרשה). התקינו שיהיו מניחין אותה בבית חמיה, עשירות עושות אותה (את הכתובה) קלתות (סלים) של כסף ושל זהב עניות היו עושות אותה עביט של מימי רגלים (כלי קטן וזול), ועדיין כשכועס עליה, אומר לה טלי כתובתיך וצאי (מגרשה). עד שבא שמעון בן שטח ותיקן, שיהא כותב לה כל נכסי אחראין לכתובתה.^{טו}

בבלי כתובות, פב ע"ב

הרא"ה קוק כתב על דברי התלמוד:

"הדרך התמידי הוא לתקן בסבלנות באורך הזמן וברחמים את המגרעות, באופן שגם הכוחות הרעים לא יאבדו מן המציאות כי אם

ג **היו כותבין** – בכתובה, שאם יגרשה יתן לה סכום כסף זה ללא ערבות של הנכסים.
ד **ולא היו נושאיין נשים** – שלא היו רוצות להינשא להם. אמרו (הנשים) לכשימות או יגרש אותי לא אוכל לגבות כלום שהיורשים יחביאו מעות של ירושה.
טו **שיהא כותב לה כל נכסי אחראין לכתובתה** – שלא ייתן לה את הסכום במיטלטלין אלא מרכושו ואם ירצה להתגרש יאלץ למכור מרכושו ובתוך כך יחליט להשאיר (פירוש שטיינזלץ).

לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד

ישמשו לטובה. הנטייה הנראית בהנהגה האלוהית להשתמש לטובה תכליתית גם עם תכונות היותר שפלות היא שעודדה את לב שמעון בן שטח להשתמש בכח פחות ונקלה לתכלית נעלה ונשגבה. אין לנו באנושיות דבר נקדש וראוי להיות מרומם כקשר הנישואין על כן התורה השלמה רצתה להדריכנו שלא על ידי כפיה ואונס יבנה בית ישראל... על כן התירה תורה הגירושין. אמנם כאשר נתמעטו הכוחות המוסריים וקשר הקדושה של ברית הנישואין התרופף ראה שמעון בן שטח שראוי להעיר את קדושת הנישואין... על ידי השימוש בכח גרוע בכח הקמצנות וחשבון חסכון של כסף תיקן כתובה לאשה"

ראי"ה קוק, עין-איה שבת א, עמ' 47

7. ...התקין שמעון בן שטח שלשה דברים: שיהא אדם

נושא ונותן בכתובת אשתו, ושיהו התינוקות
הולכין לבית הספר, והוא התקין טומאה לכלי
זכוכית, לא כן... רבי יונה אמר, יהודה בר טבי
ושמעון בן שטח גזרו על כלי מתכות (ולא זכוכית)¹⁰.

ירושלמי כתובות, פרק ח ה"א

8. שמעון בן שטח תיקן כתובה לאשה וגזר טומאה

על כלי מתכות... דאמר רב יהודה אמר רב: מעשה
בשל ציון (שלומציון) המלכה שעשתה משתה לבנה,

טז טומאת מת מחייבת המתנה של שבוע על מנת שהכלים יהיו טהורים (הזאת מים ביום השלישי והשביעי), אולם כאשר נשבר הכלי – אין צורך להמתין. שמעון בן שטח גזר ששבירתם של כלי מתכות לא תועיל לטהרם אלא יהיה צורך בהמתנה של שבוע לטהרתם (ראה במקור הבא).

רבי שמעון בן שטח

ונטמאו כל כליה (בטומאת מת), ושברתן ונתנתן
לצורף וריתכן ועשה מהן כלים חדשים (וכך חשבה
שלא תצטרך שבוע להמתין לטהרתם), ואמרו חכמים:
יחזרו לטומאתן ישנה.
בבלי שבת, טז ע"ב

הרא"ה קוק כתב על דברי התלמוד:

"טהרת הטומאה שבכלים אמנם אפשרית על ידי שבירתן... כמו כן בכל דרכי השימוש האנושיים שמגרעות וטומאות דבקו בהן ודאי בשבירה חלוטה יטהרו. אמנם שבירה חלוטה תאבד גם את הכוחות הרעים מהמצויאות, ואת הטובים גם כן תחליש ותקטין וכן בסדרי החיים של החברה המאבד ושואף להרס בזעף ע"מ לתקן בחיפזון יאבד רב טובה... (לכן גזר ר' שמעון בן שטח טומאה על כלי מתכות) למען לא יהיה זה הדרך המורגל לטהר מן הטומאות על ידי שבירת כל הכלי וביטול שימוש... לא טוב הוא לאבד כלים בשביל (בגלל) הטומאה שלהם על הסמך לבנותם בצורה חדשה... בבית המלוכה שברו את הכלים על מנת לטהרם... ורק על פי דרכה של תורה לטהר ולתקן בהארכת זמן ושמירת הכלי בשמו ושלמותו ילך התיקון הכללי במהלכו... וכמה מסוכן הוא הסדר של הריסות הסדרים הישנים והחרבתם בשביל להביא איזה תיקונים נחוצים... כמה אנחנו צריכים להיזהר שיהיה דרך התיקון בשמירת כל דבר העומד ובהחזרה לטובה ולטהרה... דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום"

רא"ה קוק, עין איה שבת, עמ' 47

שאלת התבוננות והרחבה בשלושת המקורות:

❶ עיין בדברי הרא"ה קוק, מהו החוט המקשר בין שלושת המדרשים המובאים? כיצד מבין הרא"ה את דרכו של ר' שמעון בן שטח?

לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד

השפעתו על המציאות

9. מעשה ברבי שמעון בן שטח שלקח חמור אחד מישמעאלי אחד. הלכו תלמידיו ומצאו בו אבן אחת טובה תלויה לו בצוארו, אמרו לו רבי (משלי ז) ברכת ה' היא תעשיר.

אמר להם ר"ש בן שטח: "חמור לקחתי (קניתי) אבן טובה לא לקחתי" הלך והחזירה לאותו ישמעאלי וקרא עליו אותו ישמעאל: "ברוך ה' אלהי שמעון בן שטח"

דברים רבה פרשה ג, ד"ה "ד"א מה"

שאלות הרחבה והתבוננות:

- 1 מה הטיעון ההלכתי כביכול, עליו מסתמכים תלמידי ר' שמעון בן שטח?
- 2 מה עונה להם ר' שמעון בן שטח (לכאורה נראה שהוא מתעלם מרצון ה')?
- 3 האם לדעתך הישמעאלי ידע על קיומה של האבן הטובה?
- 4 אם חברך היה מוצא מציאה כזו והיה בא להתייעץ עימך, מה היית מציע לו לעשות? הרחב.

רבי שמעון בן שטח

10. מעשה בימי שמעון בן שטח בימי שלומציון (המלכה)
גשמים יורדים מלילי שבת ללילי שבת עד שנעשו
חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים, ועדשים
כדינרי זהב, וצררו מהם חכמים והניחום לדורות
הבאים להודיע כמה חטא גורם לקיים מה שנאמר
"עוונותיכם הטו אלה וחטאתיכם (הסתירו פני' מכם
משמוע) מנעו הטוב מכם."

ספרא בחוקותי פרשה א

שאלת הרחבה והתבוננות:

① מן המדרש עולה כי דרכו של ר' שמעון בן שטח שיפרה את המצב
הרוחני, דבר שהוביל לטוב גשמי. עיין במדרשים נוספים שראינו, הסבר
כיצד שיפר ר' שמעון בן שטח את המצב הרוחני של דורו? הרחב.

לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד

11. וְחֻכְמִים אֹמְרִים, הָאִישׁ נִתְלָה וְאִין הָאִשָּׁה נִתְלִית.
אָמַר לְהֵן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְהֵלֵא שְׁמַעוֹן בֶּן שֹׁטַח תְּלָה
נָשִׁים בְּאֶשְׁקֶלוֹן.
אָמְרוּ לוֹ, שְׁמוֹנִים נָשִׁים תְּלָה וְאִין דְּנִין שְׁנַיִם בְּיוֹם
אֶחָד¹

משנה סנהדרין ו, ד

שאלות הרחבה והתבוננות:

שאלות לעיון במקור:

- 1 מה עונים חכמים לר' אליעזר? האם תשובה זו מתרצת את קושייתו?
- 2 האם התנהלות כזו מתאימה לדרכו של ר' שמעון בן שטח כפי שראינוה עד עתה?
- 3 כיצד תוכל להסביר את מעשהו של ר' שמעון בן שטח?
- 1 עיין בירושלמי חגיגה, יא ע"ב, כיצד פעל ר' שמעון בן שטח בסתירה להלכה ובניגוד לשיטתו?
- 2 רש"י (בבלי סנהדרין, מד ע"ב) טוען שבעקבות סיפור זה העידו קרובי הנשים על בנו של ר' שמעון בן שטח עדות שקר וגרמו להריגתו (מקור מס' 3). כיצד הדבר עשוי להוסיף על הבנת דברי בנו של ר' שמעון במקור מס' 3?

יז כדי להבין את המקרה המתואר כדאי לעיין בפירוש רש"י על בבלי סנהדרין, מד ע"ב ד"ה "דבעיא מכסא".

רבי שמעון בן שטח

12. שמעון בן שטח אומר, הוי מרבה לחקור את
העדים, והוי זהיר בדבריה, שמא מתוכם ילמדו
לשקר.

משנה אבות א, ט

ג. הפנמה

לא לשבור את הכלים

הראי"ה קוק בספרו **עין-א"ה** מסביר שדרכו של ר' שמעון בן שטח היא לא "לשבור את הכלים", אלא להתמודד עם המציאות המורכבת ולהעלותה לאט-לאט, וזאת למרות התנאים הקשים שהיו בתקופתו (למשל: רצח חכמי הסנהדרין ועוד).

א. מהם לדעתך הגבולות לתפיסה הגורסת שאסור "לשבור את הכלים"? מתי לדעתך לא ניתן יותר לקבל את מציאות טומאה ויש להתנתק ממנה לגמרי?

ב. ראה מה חברך כתב בנושא, האם אתה מסכים עימו? הסבר והרחב.

ג. כתוב מכתב למלך ינאי והסבר בו מדוע אתה וחבריך מתלבטים האם "לשבור את הכלים", וכיצד הוא יכול למנוע זאת במעשיו והנהגתו.

יחס למלכות ולמנהיגים רשעים

שו"ת ציץ אליעזר (להלן בפרק: "מקורות נוספים") דן בשאלת "כבודה של מלכות" - האם יש לכבד כל מלך שהוא, או שהדבר תלוי במעשיו?

א. ספר על יחסך, או על יחס של אדם שאתה מכיר כלפי מנהיג ציבור כלשהו.

ב. האם אתה מסכים ליחס זה? הסבר והרחב דבריך.

ג. חברך מזלזל מאד בינאי המלך, הוא טוען שהוא רשע גמור ולכן אין לכבדו. כתוב מכתב לחברך והסבר בו את הצד השני של המטבע. תוכל להעזר בדברי "ציץ אליעזר".

לא להתפשר

ר' שמעון בן שטח אינו מתפשר בפסיקת הדין: הוא אינו מתחשב במעמדו של המלך ואינו משנה את הדין בגלל המאבק בצדוקים. גם אנו בחיינו האישיים בוחרים לעיתים ללכת בדרכו של ר' שמעון בן שטח ולעיתים בדרך הפשרה. הדבר נכון ביחסים בתוך המשפחה, ביחסים בין חברים או כלפי המדינה, המשפט וכו'.

- א. תאר מקרה בחיך בו נהגת ללא פשרות בנושא כלשהו.
- ב. האם היית נוקט שוב בדרך זו? הסבר את תשובתך.
- ג. תאר מצב עתידי (דמיוני) בו לדעתך עליך לא להתפשר כלל.
- ד. הקשב למה שכתב חברך בתשובה לג'. האם אתה מסכים עם דבריו? נמק.

בית הספר והכתובה

ר' שמעון בן שטח בנה מסגרות המשמרות את יציבות החיים, אך עשויות לכאורה לפגוע בספונטאניות ובטבעיות שלהם: הוא ייסד את בית הספר ותיקן את הערבות לכתובה. שתי תקנות אלו פוגעות לכאורה בחיים הטבעיים – הילד מאבד את חירותו וחייב ללמוד את הנלמד בבית הספר במקום ללמוד עם אביו, האיש אינו יכול לגרש את האישה בקלות, דבר המונע ממנו לשנות באופן פשוט את מצבו האישי.

- א. תאר בכתב מסגרת קבועה בחיך, הפוגעת במהלכם הטבעי.
- ב. במה מסגרת זו כן מקדמת אותך?
- ג. לו היה הדבר בידך, האם היית משאיר מסגרת זו או מבטל אותה לגמרי? כתוב הסברים לכאן ולכאן.
- ד. הקשב לתשובות חבריך. האם אתה מסכים עמם? כתוב שני הסברים שהסכמת עמם ושניים שלדעתך אינם נכונים.

לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד

שיטת חוני מול שיטת ר' שמעון בן שטח

שתי גישות שונות משתקפות מתוך מסכת חייהם של ר' שמעון בן שטח וחוני המעגל (ראה את העימות ביניהם ב"מקורות הנוספים" - בפרק הבא). שניהם חיו באותה תקופה. שניהם הביאו לרווחה חקלאית ולירידת גשמים, כל אחד בדרכו – חוני ע"י בקשה ישירה מה' וציפייה לנס, ור' שמעון בן שטח בעבודה איטית של תיקון המשפט ודאגה לכלל. שתי שיטות רוחניות אלו משתקפות בחיי היום-יום של יהודים רבים.

א. תאר מקרה מחייך בו נקטת באחת הדרכים, ומקרה בו נקטת בדרך השנייה. האם אתה שמח שנקטת בדרך זו? הרחב.

ב. הקשב למקרה של חברך וספר לו את שלך. לאחר שמיעת נימוקיו, חווה דעתך: האם לדעתך פעל נכון? הרחב.

ד. מקורות נוספים

1. "אלמלא חוני אתה"

בְּאוֹ וְאָמְרוּ לוֹ, כְּשֵׁם שֶׁהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם שִׁירְדוּ כֵן הִתְפַּלֵּל שִׁילְכוּ לָהֶן. אָמַר לָהֶן, צֵאוּ וּרְאוּ אִם נִמְחִית אֲבָן הַטּוֹעִים. שְׁלַח לוֹ שְׁמֵעוֹן בֶּן שֹׁטָח, אֲלֵמְלָא חוֹנֵי אֶתְהּ, גּוֹזְרֵנִי עֲלֶיךָ נְדוּי. אָבֵל מָה אֶעֱשֶׂה לָךְ, שְׁאֲתָה מִתְחַטָּא לְפָנֵי הַמְּקוֹם וְעוֹשֶׂה לָךְ רְצוֹנָךְ כְּבֹן שֶׁהוּא מִתְחַטָּא עַל אָבִיו וְעוֹשֶׂה לוֹ רְצוֹנוֹ. וְעֲלֶיךָ הַכְּתוּב אוֹמֵר, (מְשָׁלִי כֹג) יִשְׁמַח אָבִיךָ וְאִמְךָ וְתִגַּל יוֹלְדֶתְךָ:

משנה תענית ג, ט

שאלות הרחבה והתבוננות:

- 1 נידוי היה עונש חריף ביותר בתקופת חז"ל. מדוע רצה ר' שמעון בן שטח לגזור נידוי על חוני? מדוע בסופו של דבר לא גזר עליו?
- 2 תן דעתך, אם מלכתחילה ידע ר' שמעון בן שטח שלא יגזור נידוי על חוני, מדוע שלח לו אמירה זו?
- 3 עיין במשנה במסכת תענית פרק ג' משנה ח'. אלו שתי תפיסות רוחניות שונות מייצגים חוני המעגל ור' שמעון בן שטח?

2. "בעלי מחשבות אתם" (הסבר נוסף של המתואר במקור מס' 1)

וכבר ראינו מה שארע לגדולי ישראל בשביל שהחניפו לינאי המלך, אף על פי שהיה מלך, כדגרסינן במסכת סנהדרין פרק כהן גדול (יט ע"א): ...אמר ליה שמעון בן שטח: ינאי המלך, עמד על רגליך ויעידו בך...אמר לו: לא לכשתאמר אתה, אלא כשיאמרו חבריך. פנה לימינו כבשו פניהם בקרקע, פנה לשמאלו כבשו פניהם בקרקע. אמר להם: בעלי מחשבות אתם, יבוא בעל מחשבות ויפרע מכם. בא גבריאל

לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד

וחבטן בקרקע. באותה שעה אמרו: מלך, לא דן ולא דנין אותנו. וכו':
ואם זה בא להם על שהחניפו למלך, מה יבוא לדינין המחניפין לבעלי
דינין. אבל הדינין שדנין דין אמת ואין מחניפין לשום אדם, יזהירו
בעולם הזה ובעולם הבא... וגרסינן במדרש השכם: חיבין ישראל
למנות דינין שיהא בהם יראת שמים, כדי שלא יהא בהם משוא פנים
ולא מקח שחד...

ר' יצחק אבוהב, ספר **מנורת המאור**, רכה

שאלת הרחבה והתבוננות:

❶ לפי הסברו של בעל **מנורת המאור** את המתואר מקור מס' 1, מי הצודק
בדיון בין חכמים לר' שמעון בן שטח? כיצד מוסברת התוצאה?

3. "להוציא מדעת צדוקים"

"הדברים נשמעו במלוא כוחם, ויהודה (בן טבאי) כמו חיכה לראות מה
יגידו לו, ומשלא נענה הוסיף והערה מקרבו דברים שוטפים ולוהטים,
כמין נהר המתגלגל. "כי היה מעשה ואף נודע לרבים, וסהדי במרומים
שמימי לא לימדתי הלכה בפני רבותי, אלא בשעה זו... מה זה בא
ללמד? שאל מי ששאל. " בבית דין שכולו צדוקים הדברים אמורים"
ענהו בן טבאי... "ונגמר הדין ונידון לא נהרג – ואף על פי כן, אראה
בנחמה אם לא הרגתי עד זומם".

"אראה בנחמה" קם שמעון לנגדו ורעם בקולו שלא כמנהגו, "אראה
בנחמה אם לא שפכת דם נקי!"

אזל דמו של יהודה ונמצא שותק בעוד פסוקו של שמעון מרעיש
לבבות. ברי שלא נאמר הדבר דרך קנטור, אלא לגופו נאמר, וחמור
היה שבעתיים... כל ענייניה של אותה שעה נשתכחו ונסתלקו
לצדדים. לא נותרו אלא שתי מילים אלה: דם נקי!"

מ' שמיר **מלך בשר ודם**, עמ' 346

4. דין המלך שאינו "עושה מעשה אחיך"

בהא דשמעון בן שטח אמר לינאי המלך עמוד על רגלך ויעידו בך ... איתא בסנהדרין דף יט ע"א: עבדא ינאי מלכא קטל נפשא אמר להו שמעון בן שטח לחכמים תנו עיניכם בו ונדוננו וכו' אתא ויתיב, א"ל שמעון בן שטח ינאי המלך עמוד על רגלך ויעידו בך וכו'.

ומקשים התוס' בד"ה ינאי שמקשים דהא אמרינן התם אפי' ת"ח א"צ לעמוד, וכיון דחכם אינו צריך לעמוד כ"ש מלך ... וראיתי באורים ותומים סימן יז בתומים סק"ג שכותב לתרץ קושית התוס' ... ינאי מלכא, שכותב דממלכי בית חשמונאי היה והרג חכמי ישראל שבאו לפוסלו מן הכהונה, והוא ינאי המלך שהיה בימי שמעון בן שטח, וא"כ משו"ה לא חלק לו כבוד מכיון שהיה צדוקי ולא שייך כאן כבוד המלך דקיי"ל נשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך משו"ה אין כאן חלוקת כבוד עיי"ש.

והנה לכאורה יש לעיין על תירוצו זה של האו"ת מדברי הגמ' בזבחים דף קב ע"א ומנחות דף צח ע"א דאיתא: א"ר ינאי לעולם תהא אימת מלכות עליך ... רבי יוחנן אמר מהכא ויד ה' היתה אל אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב ע"ש, ואחאב הרי לא היה עושה מעשה עמך ובכל זאת חלק לו אחאב כבוד...

ב) והתחשבתי ליישב דברי האו"ת ולומר דשאני ההוא דעובדא דאחאב מפני שבאותה שעה היה אחאב בבחינת בעל תשובה שהרי מסר לאליהו כל נביאי הבעל לעשות בהם כרצונו, ולא עוד אלא דמסתבר הדבר שגם אחאב ענה אז יחד עם העם שעמדו במעמד הנפלא: ה' הוא האלקים. ולכן היה לו לאחאב באותה שעה דין של עושה מעשה עמך... הרי כנ"ז שרק בפעם הזאת חלק אליהו לאחאב כבוד מפני שנראה היה שגם הוא סר אז מאחרי הבעלים והאמין בשו"ת, אבל לפני כן כשהיה אחאב בתכלית הרוע לא חלק לו אליהו כבוד.

אולם המהרש"א בזבחים שם לא פירש כן, דכותב בד"ה וישנס מתניו וירץ. וז"ל: "והענין שראוי לחלוק כבוד אפי' למלכים הקדמונים

לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד

הראשונים כאלו שזכר וכדאמרינן בפ' הרוואה דמלכותא דארעא
כעין מלכותא דרקיעא והמזלזל בכבודם כאילו פוגע בכבוד המקום"
עכ"ל...

והתחשבתי דאולי יש מקום לעצם תירוצו של האור"ת גם אליבא
דהמהרש"א, והוא, דיש חילוק בזה בין המלכים הראשונים שמלכו
בימי בית ראשון לבין אלה שמלכו בבית שני בימי החשמונאים,
דהמלכים שמלכו בימי בית ראשון מכיון שלא היה על גביהם מרות
יותר עליונה, היה להם דין מלך ממש וחל עליהם הדין של לעולם
תהא אימת מלכות עליך אפילו בזמן שהיו רשעים ולא עושים מעשה
עמך, אבל אלה שמלכו בזמן בית שני בימי החשמונאים, מכיון שהיה
עליהם מרות עליונה והמה הרומאים כידוע, אזי לא היה להם דין מלך
ממש, אלא רק דין נשיא בלבד, וחל עליהם הדין דבעינן עושה מעשה
עמך, ולכן ינאי המלך שלא היה עושה מעשה עמך לא שייך לגביה הדין
של כבוד המלך, ולכן אמר לו שפיר שמעון בן שטח ינאי עמוד על
רגלך ויעידו בך.

שור"ת ציץ אליעזר, חלק יט סימן נ

כאן ייכנס עמוד שער – הלל הזקן

תוכן העניינים

39	א. מעט על חייו
40	ב. מקורות ללימוד
40	גדולתו של הלל
41	חייו ותפיסת עולמו
45	מידותיו ודרכו
52	אמרותיו:
52	אמרותיו של הלל
54	מחלוקות בית-הלל – בית-שמאי
63	ג. הפנמה
65	ד. מקורות נוספים לקריאה

א. מעט על חיו

הלל הזקן כיהן בנשיאות הסנהדרין והיה תלמיד תלמידיו של ר' שמעון בן שטח. הוא עלה מבבל בגיל ארבעים, חי כעני מרוד ולמד במסירות נפש ומתוך עוני רב. לאחר לימוד ושימוש של גדולי הדור שמעיה ואבטליון, מונה לנשיא הסנהדרין. לצידו כאב בית הדין כיהן שמאי. אופיים של שניים אלו שונה זה מזה עד מאד. הלל קיבל כל אחד בסבלנות אין קץ ופתח את שערי בית המדרש בפני כל המבקש ללמוד. שמאי לעומתו, הקפיד על הלומדים ועל הדרישות הגבוהות מהם. את תכונותיו הוריש הלל לבית מדרשו, "בית-הלל" שהיו עלובים ונוחים. גדולתו של הלל, אופיו ושיטתו השפיעו רבות על התורה שבעל פה שבידינו. על אף השוני באופיים ושיטתם, בין הלל לשמאי היו רק מחלוקות ספורות. בתי המדרש שהמשיכו את תפיסתם, "בית-שמאי" ו"בית-הלל" מוזכרים כחולקים במאות מחלוקות תנאיות. נראה שהמעבר בין הלל ושמאי לתלמידיהם היווה שינוי גדול בהתפשטותה של המחלוקת בתורה שבעל פה.

ב. מקורות ללימוד

גדולתו של הלל

1. אמרו עליו על הילל שלא עזב דברי חכמה שלא למדה, אפילו כל הלשונות, אפילו שיחת הרים וגבעות ובקעות, שיחת עצים ועשבים, שיחת חיות ובהמות, שיחת שדים ומשלוח, הכל למד, כל כך למה, משום, ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

מסכת סופרים טז, ז

2. שפעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא ביריחו, נתנה עליהן בת קול מן השמים ואמרה: יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו, אלא שאין דורו ראוי לכך, נתנו עיניהם בהלל הזקן, וכשמת, הספידוהו: הי חסיד, הי עניו, תלמידו של עזרא;

בבלי סוטה, מח ע"ב

3. שבתחלה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה, חזרה ונשתכחה עלה הלל הבבלי ויסדה

בבלי סוכה, כ ע"א

4. שמונים תלמידים היו להלל הזקן שלשים מהן ראויין שתשרה שכינה עליהן כמשה רבינו אלא שאין דורן ראוי לכך... גדול שבכולם יונתן בן עוזיאל קטן שבכלן רבן יוחנן בן זכאי

אבות דרבי נתן נוסחא א, פרק יד ד"ה "רבן יוחנן"

שאלות הרחבה והתבוננות:

שאלות לעיון במקורות:

1 אלו דברים ניתן ללמוד ממקורות 1 האם יש מכנה משותף למכלול הדברים אותם למד הלל? (מקור לפחות 3) (רשום) (1)

2 מה ניתן ללמוד מהשוואת הלל לעזרא ולמשה רבנו? מה משותף לאישים המוזכרים?

חיינו ותפיסת עולמו

5. אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעיק, חציו היה נותן לשומר בית המדרש, וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו. פעם אחת לא מצא להשתכר, ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלקים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו: אותו היום ערב שבת היה, ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים. כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון: אבטליון אחי! בכל יום הבית מאיר, והיום אפל, שמא יום המעונן הוא? הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה, עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג. פרקוהו, והרחיצוהו, וסיכוהו, והושיבוהו כנגד המדורה. אמרו: ראוי זה לחלל עליו את השבת. בבלי יומא, לה ע"ב

שאלות לעיון במקור: שאלות הרחבה והתבוננות:

1 מה ניתן ללמוד על הלל מדברי	1 כיצד מתבטא הניגוד בין המתרחש בגמרא?
2 א. האם לבית המדרש היו חלונות? הוכח	2 איזה משפט בסיפור הוא הכי משמעותי בעיניך? הסבר.
ב. מדוע לדעתך מינו שומר לבית המדרש?	3 "ראוי זה לחלל עליו את השבת". מה הקושי שמעורר משפט זה?

למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי

- ג. מה ניתן ללמוד מכך על תפיסת העולם של בית המדרש?
(מה הוסיף המשפט להבנת הסיפור?)
- ③ מדוע לא האיר היום (נסה למצוא גם משמעות סמלית וערכית לעניין)?

6. תניא, אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת. מצא בהמה נאה אומר: זו לשבת. מצא אחרת נאה הימנה – מניח את השניה ואוכל את הראשונה.
אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים. שנאמר ברוך ה' יום יום (תהלים סח).
בבלי ביצה, טז ע"א

שאלות לעיון במקור: שאלות הרחבה והתבוננות:

- ① תאר בלשונך את הנהגותיהם של הלל ושמאי.
② מהי דעתך, באיזו דרך היית בוחר? (נמק את בחירתך והסבר מדוע לא בחרת באפשרות השנייה).
- ① הסבר את התפיסות הערכיות של שמאי והלל. (כיצד תפיסתו של הלל קשורה לפסוק: "ברוך ה' יום יום")
② נראה שגם שמאי מקבל את האמרה "כל מעשיך לשם שמים" – נימוקו של הלל. אלו מילים מדגיש הלל באמרה זו? אלו מילים מדגיש שמאי?
- ③ כיצד מתקשר סיפור זה לאמרותיו של הלל (מקורות: (15,14)

7. "וכל מעשיך יהיו לשם שמים", כהלל.
כשהיה הלל יוצא למקום, היו אומרים לו: להיכן אתה הולך? לעשות מצוה אני הולך! מה מצוה הלל? לבית הכסא אני הולך. וכי מצוה היא זו? אמר להן הן. בשביל שלא יתקלקל הגוף.
איכן אתה הולך הלל? לעשות מצוה אני הולך! מה מצוה הלל? לבית המרחץ אני הולך. וכי מצוה היא זו? אמר להן הן. בשביל לנקות את הגוף.
תדע לך שהוא כן מה אם פסלים העומדים בערים של מלכים, הממונה עליהם להיות שפן וממרקן, המלכות מעלה לו משכורת בכל שנה ושנה. ולא עוד אלא שהוא מתגדל עם גדולי המלכות. אנו שנבראנו בצלם ודמות שנאמר כי בצלם אלקים עשה את האדם (בראשית ט, ו) על אחת כמה וכמה.
שמאי לא היה אומר כך אלא יעשה חובותינו עם הגוף הזה:

אבות דרבי נתן נוסחא ב, פרק ל ד"ה "וכל מעשיך".

- שאלות לעיון במקור: שאלות הרחבה והתבוננות:
- 1 הסבר את תמיהת השואלים "וכי מצווה..."? 1 מה היה יכול שמאי להשיב על המשל של הלל?
- 2 כיצד עונה הלל לשאלתם? 2 תן דוגמא אקטואלית בה לדעתך יחלקו הלל ושמאי כיום.
- 3 מהי משמעות הגוף בעיני שמאי? מהי משמעותו בעיני הלל?

למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי

8. תניא, אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן: "אם אני כאן – הכל כאן, ואם איני כאן – מי כאן." הוא היה אומר כן: "למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי, אם תבא אל ביתי – אני אבא אל ביתך, אם אתה לא תבא אל ביתי – אני לא אבא אל ביתך, שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך" (שמות כ, כא).

בבלי סוכה, נג ע"א

שאלות הרחבה והתבוננות:

1 "למקום שאני אוהב..." הסבר אמרה זו, שים לב לכך שהרגליים מייצגות את החלק התחתון של האדם – החיבור שלו עם הקרקע והלב מייצג את הרצונות, השאיפות והחלומות שלו.

2 האם אתה היית מסכים שרגליך יוליכו אותך?

שאלות לעיון במקור:

1 מה ניתן ללמוד מהמשפט הראשון שאומר הלל על תפיסתו את עצמו?

2 נסה ליישב תפיסת הלל את עצמו עם מקורות 9 ו-10.

מידותיו ודרכו

9. תנו רבנן: די מחסורו – אתה מצווה עליו לפרנסו, ואי אתה מצווה עליו לעשרו; אשר יחסר לו – אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו.

אמרו עליו על הלל הזקן, שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו; פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו, ורץ לפניו שלשה מילין. בבלי כתובות, סז ע"ב

שאלות לעיון במקור: ?

- מהו הסבר הברייתא לפסוק מספר דברים (טו, ז-ח): "כִּי יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיּוֹן מֵאֶחָד אֶחָיֶךָ ... פֶּתַח תִּפְתַּח אֶת יְדֶךָ לּוֹ וְהֶעֱבַט תַּעֲבִיטֵנּוּ דֵי מַחְסְרוֹ אֲשֶׁר יֵחָסֵר"?
בדרישה זו קיים קושי, אך היא בעלת היגיון. הסבר מהו הקושי ומה ההיגיון.
 - מה ניתן ללמוד על הלל מהתנהגותו?
- שאלות הרחבה והתבוננות: ?
- הסבר את התנהגותו של הלל כאן לעומת דבריו בשמחת בית השואבה במקור 8.
 - כתוב ביקורת אפשרית על מעשהו של הלל.

למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי

10. תנו רבנן: לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי.

א. מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את זה, אמרו: כל מי שילך ויקניט את הלל – יטול ארבע מאות זוז. אמר אחד מהם: אני אקניטנו. אותו היום ערב שבת היה, והלל חפף את ראשו. הלך ועבר על פתח ביתו, אמר: מי כאן הלל? מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש? אמר לו: שאלה יש לי לשאול. אמר לו: שאל בני, שאל! – מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות (עגלגלות)? – אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת – מפני שאין להם מילדות פקחות.

הלך והמתין שעה אחת, חזר ואמר: מי כאן הלל? מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש? אמר לו: שאלה יש לי לשאול. אמר לו: שאל בני, שאל! – מפני מה עיניהן של תרמודייין (בני תדמור, שם מקום) תרוטות? אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת – מפני שדרין בין החולות.

הלך והמתין שעה אחת, חזר ואמר: מי כאן הלל? מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש? – אמר לו: שאלה יש לי לשאול. – אמר לו: שאל בני, שאל! – מפני מה רגליהם של

הלל הזקן

אפרקיים (בני עמק הנילוס) רחבות? – אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת – מפני שדרין בין בצעי המים (ביצות).

אמר לו: שאלות הרבה יש לי לשאול, ומתירא אני שמא תכעוס. נתעטף וישב לפניו, – אמר לו: כל שאלות שיש לך לשאול – שאל. – אמר לו: אתה הוא הלל שקורין אותך נשיא ישראל? – אמר לו: הן. – אמר לו: אם אתה הוא – לא ירבו כמותך בישראל. – אמר לו: בני, מפני מה? – אמר לו: מפני שאבדתי על ידך ארבע מאות זון. – אמר לו: הוי זהיר ברוחך, כדאי הוא הלל שתאבד על ידו ארבע מאות זון וארבע מאות זון – והלל לא יקפיד.

ב. תנו רבנן: מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: כמה תורות יש לכם? אמר לו: שתים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה. אמר לו: שבכתב – אני מאמינך, ושבעל פה – איני מאמינך. גירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב. גער בו והוציאו בנזיפה.

בא לפני הלל – גיירו. ביום הראשון אמר לו: א"ב ג"ד, למחר הפך לו. אמר ליה: והרי אתמול לא אמרת לי כך? אמר לו: לא עלי אתה סומך? אף בתורה שעל פה סמוך עלי!

למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי

ג. שוב מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבנין שבידו.

בא לפני הלל – גיירו. אמר לו: מה שעליך שנוא, לחברך לא תעשה – זו היא כל התורה כולה, והשאר – פירושה הוא, לך למד.

ד. שוב מעשה בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בית המדרש, ושמע קול סופר שהיה אומר ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד (שמות כח). אמר: הללו למי? אמרו לו: לכהן גדול. אמר אותו נכרי בעצמו, אלך ואתגייר, בשביל ששימוני כהן גדול. בא לפני שמאי, אמר לו: גיירני על מנת שתשימני כהן גדול. דחפו באמת הבנין שבידו.

בא לפני הלל – גיירו. אמר לו: כלום מעמידין מלך אלא מי שידע טכסיסי מלכות? לך למוד טכסיסי מלכות. הלך וקרא, כיון שהגיע: "והזר הקרב יומת" (במדבר א) אמר לו: מקרא זה על מי נאמר? אמר לו: אפילו על דוד מלך ישראל. נשא אותו גר קל וחומר בעצמו: ומה ישראל שנקראו בניס למקום, ומתוך אהבה שאהבם קרא להם "בני בכרי ישראל" (שמות ז) – כתיב עליהם "והזר הקרב יומת", גר הקל שבא במקלו ובתרמילו – על אחת כמה וכמה!

הלל הזקן

בא לפני שמאי, אמר לו: כלום ראוי אני להיות כהן גדול? והלא כתיב בתורה והזר הקרב יומתו! בא לפני הלל, אמר לו: ענוותן הלל, ינחו לך ברכות על ראשך שהקרבתני תחת כנפי השכינה. לימים נזדווגו שלשתן למקום אחד, אמרו: קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם, ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה.

בבלי שבת, ל ע"ב

שאלות הרחבה והתבוננות: ?

שאלות לעיון במקור: ?

- 1 הסבר את משפטו האחרון של הלל (בסיפור א) "כדאי הוא הלל...!", כיצד מאיר משפט זה את דמותו של הלל?
- 2 נסה להעלות ביקורת אפשרית על גיוריו של הלל (מצד שמאי ותלמידיו). האם אתה מסכים עם ביקורת זו?
- 3 כיצד היית אתה נוהג בכל אחד מן הסיפורים? נמק את החלטתך.
- 4 "לימים הזדמנו שלושתם" (סוף סיפור ד) – מיהם אותם שלושה? הוכח ממילות הסיפור.
- 1 איזו תמונה נותרה חרותה בדמיוןך לאחר קריאת סיפורים אלו?
- 2 מדוע היה הלל סבלן כל-כך כלפי הקנטרן שבא להרגיזו? (האם מדובר בתכונה מולדת, או בדרך-חיים מודעת הנובעת מבחירה? הוכח דבריק).
- 3 האם לדעתך הלל כעס בתוך ליבו והתגבר על כך או שמא לא כעס כלל? כיצד ניתן לפתח תכונה כזו?
- 4 בסיפורים ג-ד אמת הבניין (כלי מדידה) נמצאת בידו של שמאי, מה ניתן להסיק מכך? (נסה למצוא את הקשר לשמו של שמאי).

11. פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת.

שאלו את הלל הזקן פסח מהו שידחה את השבת
אמר להם וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את
השבת הרבה משלש מאות פסחים יש לנו בשנה
ודוחין את השבת חברו עליו כל העזרה
אמר להם תמיד קרבן צבור ופסח קרבן צבור מה
תמיד קרבן צבור ודוחה את השבת אף פסח קרבן
צבור דוחה את השבת דבר אחר נאמר בתמיד
מועדו ונאמר בפסח מועדו מה תמיד שנאמר בו
מועדו דוחה את השבת אף פסח שנאמר בו מועדו
דוחה את השבת ועוד קל וחומר ומה תמיד שאין
חייבין עליו כרת דוחה את השבת פסח שחייבין
עליו כרת אינו דין שידחה את השבת
ועוד מקובלני מרבתי שפסח דוחה את השבת ולא
פסח ראשון אלא פסח שני ולא פסח צבור אלא
פסח יחיד.

אמרו לו מה יהא על העם שלא הביאו סכינין
ופסחין למקדש? אמר להם הניחו להם רוח הקדש
עליהם, אם אין נביאין הן בני נביאין הן.
מה עשו ישראל באותה שעה, מי שפסחו טלה,
טמנו בצמרו, גדי, קשרו בין קרניו, והביאו סכינין
ופסחים למקדש ושחטו את פסחיהן. בו ביום מינו
את הלל נשיא והיה מורה להם בהלכות פסח.

תוספתא פסחים ד, יג-יד

הלל הזקן

שאלות לעיון במקור:

שאלות הרחבה והתבוננות:

- 1 כיצד ענה הלל לשאלה על 1 האם אתה מסכים עם תשובתו הסכינים והפסחים?
השניה של הלל (הניחו להם...)?
- 2 מהו הסיכון הטמון בתשובה כמו 2 השווה את סיפורנו עם סיפור הירושלמי המקביל (מובא בהמשך העמוד)
זו של הלל?
- 3 מה מלמדת תשובתו של הלל על 3 תפיסתו את המון העם?
א. עמוד על ההבדלים.
ב. מה הביקורת המובעת על הלל בירושלמי?
ג. מה חשבו השואלים על הלל כאשר שאלוהו?

מקור אחר לסיפור (תלמוד ירושלמי):

“הלכה נעלמה מזקני בתירה, פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת ולא היו יודעין אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמרו יש כאן בבלי אחד והלל שמו ששימש את שמעיה ואבטליון יודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו איפשר שיש ממנו תוחלת. שלחו וקראו לו. אמרו לו: שמעת מימך כשחל ארבעה עשר להיות בשבת אם דוחה את השבת אם לאו?... התחיל דורש להן מהיקש ומקל וחומר ומגזירה שוה מהיקש... אמרו לו כבר אמרנו אם יש תוחלת מבבלי היקש שאמרת יש לו תשובה... קל וחומר שאמרת יש לו תשובה... גזירה שוה שאמרת שאין אדם דן גזירה שוה מעצמו... אע"פ שהיה יושב ודורש להן כל היום לא קיבלו ממנו עד שאמר להן יבוא עלי כך שמעתי משמעיה ואבטליון. כיון ששמעו ממנו כן עמדו ומינו אותו נשיא עליהן.

כיון שמינו אותו נשיא עליהן התחיל מקנתרן בדברים ואומר מי גרם לכם לצורך לבבלי הזה לא על שלא שימשתם לשני גדולי עולם לשמעיה ואבטליון שהיו יושבין אצלכם. כיון שקינתרן בדברים נעלמה הלכה ממנו אמרו לו מה לעשות לעם ולא הביאו סכיניהם אמר להן

למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי

הלכה זו שמעתי ושכחתי: אלא הניחו לישראל אם אינן נביאין בני נביאים הן. מיד כל מי שהיה פסחו טלה היה תוחבה בגיזתו גדי היה קושרה בין קרניו נמצאו פסחיהן מביאין סכיניהן עמהן כיון שראה את המעשה נזכר את ההלכה, אמר כך שמעתי משמעיה ואבטליון.
ירושלמי פסחים, פרק ו ה"א

אמרותיו של הלל (מסכת אבות פרקים א ו-ב)

12. הלל אומר: הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה:

א, יב

13. הוא (הלל) היה אומר: נגד שמא – אבד שמיה, ודלא מוסיף – יסיף, ודלא יליף – קטלא חייב, ודישתמש בתגא חלף

א, יג

14. הוא (הלל) היה אומר: אם אין אני לי – מי לי, וכשאני לעצמי – מה אני, ואם לא עכשיו אימתי

א, יד

15. ...הלל אומר: אל תפרוש מן הצבור, ואל תאמן בעצמך עד יום מותך, ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר דבר שאי אפשר

הלל הוקן

לשמעו שסופו להשמע, ואל תאמר לכשאפנה
אשנה שמא לא תפנה

ב, ד

16. הוא (הלל) היה אומר: אין בור ירא חטא, ולא עם
הארץ חסיד, ולא הביישן למד, ולא הקפדן מלמד,
ולא כל המרבה בסחורה מחכים, ובמקום שאין
אנשים השתדל להיות איש

ב, ה

17. הוא (הלל) היה אומר: מרבה בשר – מרבה רמה,
מרבה נכסים – מרבה דאגה, מרבה נשים – מרבה
כשפים, מרבה שפחות – מרבה זמה, מרבה עבדים
– מרבה גזל, מרבה תורה – מרבה חיים, מרבה
ישיבה – מרבה חכמה, מרבה עצה – מרבה
תבונה, מרבה צדקה – מרבה שלום, קנה שם טוב
קנה לעצמו, קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העולם
הבא

ב, ז

שאלות לעיון במקורות:

- 1 התאם לכל אחת מאמרותיו של הלל לפחות מקור אחד מן המקורות שלמדת, המתאים לה (רשום את המקורות מתחת לאמרה).
- 2 שים לב לחשיבותו של ההווה בתפיסתו של הלל (ראה אמרה 13 וכן מקור מס' 6). מצא אמרה או מקור נוספים המעידים על חשיבות זו.

למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי

מחלוקות בית-הלל – בית-שמאי

הקדמה

מעטות הן המחלוקות שבין הלל ושמאי עצמם, לעומת זאת קיימות מאות מחלוקות בש"ס בין בית-הלל לבית-שמאי. עקב ריבוי המחלוקות קשה מאד לאפיין בצורה עקבית מוחלטת ולעמוד על שיטתן. עם זאת ניתן לראות כיווני-חשיבה מסוימים החוזרים רבות מן המחלוקות. אנו מביאים בזאת מספר מחלוקות, חלקן אגדי ורובן הלכתי. ממחלוקות אלו ניתן לעמוד על קו-חשיבה מסוים המאפיין את שיטתם של בית-הלל ועל קו-חשיבה אחר אותו נקטו בית-שמאי. על מנת להמחיש כי הדברים אינם מוחלטים, הבאנו בהערות שוליים שני מקרים בהם ננקטת דרך שונה.

18. שמאי אומר שמים נבראו תחילה אח"כ הארץ

ובית הלל אומרים הארץ נבראת תחילה ואחר כך השמים. אלו מביאין טעם לדבריהן ואלו מביאין טעם לדבריהן.

מה טעמם דבית-שמאי? "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ" (בראשית א) למלך שעשה כסא משעשאו עשה אפיפורין (הדום, שרפרף) שלו "השמים כסאי והארץ הדום רגלי" (ישעיה סו).

הלל הזקן

מה טעמם דבית-הלל? "ביום עשות ה' אלקים
ארץ ושמים" (בראשית ב) למלך שעשה פלטין
(ארמון) משבנה את התחתונים (יסודות) עשה את
העליונים "אף ידי יסדה ארץ וימיני טיפחה שמים"
(ישעיה מח)

ירושלמי חגיגה, י ע"ב

שאלות הרחבה והתבוננות:

1 מה המשמעות של השאלה מה
נברא תחילה השמים או הארץ,
האם מדובר במחלוקת לגבי
ההתרחשות במציאות? האם
ניתן למצוא משמעות רעיונית
למחלוקת?

2 להרחבה נוספת: בית-הלל
מסתמכים על מקור מבראשית
פרק ב ובית-שמאי על מקור
מבראשית פרק א. על ההבדל בין
פרקים אלו עיין בספרו של הרב
סולובייצ'יק "איש האמונה" עמ'
13-18. הסבר מדוע כל צד מביא
טעם מפרק אחר?

שאלות לעיון במקור:

1 הסבר בלשונך את המשלים
שמביאים בית-שמאי ובית-הלל.
2 א. למה נמשלו השמים ולמה
נמשלה הארץ?
ב. מה חשוב יותר? (ענה לפי
שתי הדעות)
ג. מהו הקשר בין מחלוקת זו
למחלוקת במקור מס' 26?

למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי

19. בית-שמאי אומרים" הראייה שתי כסף וחגיגה

מעה כסף ובית-הלל אומרים הראייה מעה כסף

וחגיגה שתי כסף:

משנה חגיגה א, ב

שאלות לעיון במקור:

- 1 איזה מן הקרבנות יקר יותר לדעת בית-הלל ואיזה לדעת בית-שמאי? מצא קשר בין מחלוקת זו למקור 18.
- 2 אם היה לך סכום כסף, במה היית משקיע אותו, בעולה או בשלמים? מדוע? הרחב.
- 3 איזו חוויה חש המביא עולה לעומת המביא שלמים?

20. פרוזבול אינו משמט. זה אחד מן הדברים שהתקין

הלל הזקן כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את

זה ועוברין על מה שכתוב בתורה השמר לך פן

יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' (דברים טו) התקין

הלל לפרוזבול:

משנה שביעית י, ג

שאלות לעיון במקור:

- 1 תקנתו של הלל מפקיעה מצווה מן התורה (שמיטת כספים). איזו מצווה אחרת מטה את הכף של החלטת הלל?
- 2 מה מלמדת התקנה על כוחם של חכמים ועל כוחו של הלל?

א המשנה עוסקת בשני סוגי קרבנות המובאים בשלושת הרגלים. המשנה דנה בכמות הכסף המינימלית אותה יש להוציא עבור כל קרבן. ראייה = עולה (כולו מוקרב לה', מוגדר כ"קדשי קדשים", חגיגה = שלמים (חלקו נאכל בידי האדם, מוגדר כ"קדשים קלים").

הלל הוקן

21. תנו רבנן: גזל מריש (קורה) ובנאו בבירה (בניין גדול), בית-שמאי אומרים: מקעקע (שובר) כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו, ובית-הלל אומרים: אין לו אלא דמי מריש בלבד, משום תקנת השבין².

בבלי גיטין, נה ע"א

שאלות הרחבה והתבוננות:

שאלות לעיון במקור:

① נסה להסביר את הביטוי "מקעקע כל הבירה" כמייצג תפיסה כללית יותר של בית-שמאי ביחס לדרישה מהשב בתשובה. בהתאם לכך, נסה להבין את תפיסת בית-הלל. הסבר את שתי השיטות.	① מהי דרישת בית-שמאי מן השב בתשובה? ② מדוע בית-הלל מוכנים לוותר לשב בתשובה על עצם החזרת הגזלה (בניגוד למצוות התורה: "והשיב את הגזלה")?
② האם ניתן למצוא קשר בין שיטותיהם במחלוקת זו למחלוקת השיטותיהם במחלוקת הקודמות?	

ב תקנת השבים היא תקנה שתיקנו חכמים על מנת להקל על השב בתשובה.

למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי

22. מי שאכל ושכח ולא ברך בית-שמאי אומרים
יחזור למקומו ויברך ובית-הלל אומרים יברך
במקום שנזכר (משנה ברכות ח, ז)... תניא, אמרו להם
בית-הלל לבית-שמאי: לדבריכם, מי שאכל
בראש הבירה (בניין גדול) ושכח וירד ולא ברך,
יחזור לראש הבירה ויברך? – אמרו להן בית-
שמאי לבית-הלל: לדבריכם, מי ששכח ארנקי
(ארנק) בראש הבירה, לא יעלה וישלנה? לכבוד
עצמו הוא עולה – לכבוד שמים לא כל שכך?

בבלי ברכות, נג ע"ב

שאלות לעיון במקור:

- ❶ בית-שמאי מציגים דרישה תובענית מאד מן האדם, כיצד הם מנמקים אותה במקור זה?
- ❷ כאשר בית-הלל מקשים על דברי בית-שמאי ("לדבריכם") הם מציגים שאלה רטורית ומשתמשים בדוגמה קיצונית, על-מנת להביא את בית-שמאי להסכים עימם. מהו הנימוק של בית-הלל לדעתך?
- ❸ קטע זה מסתיים בשאלה חזקה מאד של בית-שמאי שלא באה על פתרונה. נסה למצוא תשובה אפשרית של בית-הלל לשאלה זו.

הלל הזקן

23א. בית-שמאי אומרים לא ימכור לו פרה חורשת
בשביעית ובית-הלל מתירין מפני שהוא יכול
לשחטה

משנה שביעית ה, ח

ב. אין מוכרין פירות שביעית לחשוד על השביעית
אחד זרעים הנאכלין ואחד זרעים שאין נאכלין
בית-שמי אומרים לא ימכר לו שדה בשביעית
ובית-הלל מתירין

תוספתא שביעית ד, ה

שאלות לעיון במקורות:

- ① מהי השאלה העומדת בבסיס המחלוקת בין בית-שמאי לבית-הלל?
- ② מצא קשר בין תפיסת הלל במקור זה לבין תפיסתו במקור מס' 11 (לגבי הבאת הסכינים והפסחים בשבת)?

למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי

24. תנו רבנן: כיצד מרקדין לפני הכלה? בית-שמאי אומרים כלה נאה וחסודה. אמרו להן בית-הלל אומרים: הלל: הרי שהיתה חיגרת או סומא, אומרים לה, כלה נאה וחסודה? והתורה אמרה: מדבר שקר תרחק! (שמות כג) אמרו להם בית-הלל לבית-שמאי: לדבריכם, מי שלקח מקח רע מן השוק, ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו? הוי אומר: ישבחנו בעיניו, מכאן אמרו חכמים: לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות.

בבלי כתובות, טז ע"ב

שאלות לעיון במקור: ❖

שאלות הרחבה והתבוננות: ❖

- ❶ מדוע לדעת בית-שמאי אסור לומר "כלה נאה וחסודה"?
- ❷ א. הסבר את שאלת בית-הלל: "לדבריכם...".
ב. לדעת בית-הלל, מה צריכה להיות התשובה במקרה כזה?
- ❸ כיצד ניתן להסביר את דברי בית-הלל ביחס למי שקנה מקח רע מן השוק?
- ❹ הסבר את דברי חכמים בסוף המקור. הסבר את דברי בית-הלל על פי דברי חכמים?

הלל הוקן

25. [והעמידו תלמידים הרבה] שבית-שמאי אומרים
אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו ובן אבות
ועשיר ובית-הלל אומרים לכל אדם ישנה שהרבה
פושעים היו בהם בישראל ונתקרבו לתלמוד תורה
ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים:
אבות דרבי נתן נוסחא א, פרק ג ד"ה "והעמידו תלמידים"

שאלות לעיון במקור:

① הדרך בה נקטו בית-שמאי הייתה נהוגה עוד לפני זמנו של הלל, הוכח
ממקור מס' 5.

② היכן ראינו שהלל נהג בהתאם לדברי בית-הלל במקור זה?

למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי

26. תנו רבנן: שתי שנים ומחצה נחלקו בית-שמאי ובית-הלל, הללו אומרים: נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים: נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא. נמנו וגמרו: נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, עכשיו שנברא - יפשפש במעשיו. ואמרי לה: ימשמש במעשיו.

בבלי עירובין, יג ע"ב

שאלות לעיון במקור:

❶ למי לדעתך שייכת כל אמרה במקור? בסס את תשובתך על מקורות קודמים שראית.

❷ מה דעתך? האם נוח לו לאדם שנברא משלא נברא? הרחב.

ג. הפנמה

חשבון הנפש בבית המדרש (הפעלת דמיון):

הלל הקפוא מורד מגג בית המדרש, אבריו קפואים והוא בקושי חוזר לעצמו, כמעט שמת. התלמידים ההמומים מביטים בעני הקפוא שהגיע פתאום לבית המדרש. השומר נזכר ש"זה הבחור שלא נתתי לו להיכנס אתמול בערב", לשאלה מדוע, הוא עונה "זו הייתה הוראה שמי שאין לו כסף לא נכנס! חוץ מזה, מי היה חושב שהוא יעלה על הגג ולא ילך לביתו?".

א. כתוב את השיחה שהתרחשה בין התלמידים כאשר הבינו שהלל כמעט קפא למוות.

ב. האם שיחה כזו עשויה להתנהל גם כיום אצלנו בבית המדרש, בבית, בכיתה? למי אנו מתנהגים כפי שהתנהגו כלפי הלל?

ג. מי לדעתך אחראי למצב של הלל?

קבלת הגר

הלל גייר אדם שהתנאי שלו היה "על מנת שאהיה כהן גדול". שמאי ותלמידיו לא הסכימו עם גיור זה והתנגדו לו.

א. נתחלק לשתי קבוצות ונמנה שלושה דיינים (לא מן הקבוצות). קבוצה אחת תייצג את הלל וקבוצה שנייה את שמאי, נציג של כל קבוצה יעלה את טענותיה וינסה לשכנע את הדיינים, לאחר מכן יפסקו הדיינים וינמקו את דבריהם.

ב. נערוך דיון בכל קבוצה: מי האנשים שאיננו מקבלים אותם אלינו מנימוקים דומים? (על כל קבוצה להציג שתי דוגמאות עם נימוקים)

למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי

רץ לפניו שלשה מילין

הלל רץ שלושה מילים לפני העני, סביר להניח שהיו אנשים שהרימו גבה והתפלאו מאד על הלל. לדעתם אין זה מתאים שנשיא ינהג כך.

א. תאר את השיחה שהתנהלה ברחוב בזמן ריצתו של הלל, כתוב את הדעות לכאן ולכאן בנושא. עם איזו מן הדעות אתה מזדהה?

ב. לאחר שהחלטת מה דעתך בנושא, נסה להזדהות עם הדעה השנייה, גש לחברך והסבר לו במלוא השכנוע והעוצמה מדוע הדעה השנייה היא הדעה הנכונה, הקשב היטב לטענותיו ולטענותיך.

ג. כתוב מכתב להלל על פי הדעה שגיבשת בנושא. (מכתב תמיכה או ביקורת, הכולל נימוקים)

ד. מקורות נוספים לקריאה

מידה אחרת הייתה לו ... וקבלת הגר

ובזה נבאר פלוגתא ב"ש וב"ה... תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת... אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו היו לשם שמים, שנאמר ברוך ה' יום יום... ויש להבין במה פליגי ב"ה וב"ש. ונראה לי דאזלי לשיטתן דפרק ב דשבת (דף לא ע"א) בעכו"ם שבא להתגייר על מנת שתשימוני כהן גדול, ב"ש דוחפו וב"ה קיבלו, וכן אינך. והטעם כי ב"ש היה מדתו דין, ומה שראוי מצד הדין שיהיה כל מעשה אדם מתחלה ועד סופו לשם שמים, וזולת זה אין בו חפץ להש"י, לכך דוחפו כשאמר שאין כוונתו לשם שמים רק שיהיה כהן גדול שאינו לשם שמים. וזה שאמר כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת.

תולדות יעקב יוסף, פרשת בהר אות א

דמות דיוקנו של הלל הזקן

דמות דיוקנו של הלל הזקן, הנפש התמה, המלאה חכמה ומחשבה רחבה, העמוסה ענוה ורוחב לב, החשה את חובת הכבוד לעצמה ולגופה וזיקוק החמלה אל עצמיותה, באותה העדינות של צדקה ורחמים על כל דורש עזרה.

ראי"ה קוק, אורות הקדש א, עמ' קפג

צווחה בעיר

ת"ר מעשה בהלל הזקן שהי' בא בדרך ושמע קול צווחה בעיר ואמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי. האדם השלם יכיר בנפשו אם יש צורך להדרכתה למקרים מרעישים כדי להתם איזה שמץ דופי וחסרון.

למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי

וכשיודע ברור שאינו בקרב נפשו שום דופי הצריך זיקוק ע"י דבר מרעיש ומפחיד כבר הוא בטוח שלא יאונה לו כל אוון ודבר מחריד. כי כל הרעמים בכללם לא נבראו כי-אם לפשוט עקמימות שבלב, וכשהלב ישר לגמרי הולכים דרכי החיים בשקט ושלוה

רא"ה קוק, עין-איה ברכות ב, קעב

מעלת שמאי וחבריו

...כי שמאי וחבריו מעלתם גדולה כל כך עד שלא יוכלו העולם וכללות ישראל להתקדש על ידם, וכמו עולות דלא מקדשי לחם (מנחות מו ע"ב). וכאשר תשקיף תראה, כי הלל היה הנהגתו להקדיש דרכיו להשי"ת, וכל הנהגתו בגשמיותו לשם יתברך בלבד; וזה בחינת שלמים. ושמאי היה בחינת עולה; נפרד מן גשמיות ומתבודד, והנהגתו היה נוראה. ולכן סבר ב"ה ראיה מעה כסף (ריש חגיגה), וחגיגה שתי כסף, שכן ישנה שני אכילות (שם ו ע"א), לכן באה מרובה כבחירתו. ושמאי סבר להיפך, והבן...

משך חכמה שמות כ, יח (בסופו)

שמקדימין דברי בית-שמאי לדבריהם

שלש שנים נחלקו בית-שמאי ובית-הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלקים חיים הן, והלכה כבית-הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלקים חיים מפני מה זכו בית-הלל לקבוע הלכה כמותן – מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית-שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית-שמאי לדבריהן ...

בבלי עירובין, יג ע"ב

כאן ייכנס עמוד שער – רבן יוחנן בן זכאי

תוכן העניינים

69	א. מעט על חייו
70	ב. מקורות
70	רבן יוחנן בן זכאי – אישיותו ודרכו
75	בימי מצור וחורבן
82	אמרותיו של רבן יוחנן בן זכאי
83	תקנות רבן יוחנן בן זכאי לאחר החורבן
85	רבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו
94	ג. הפנמה
95	ד. מקורות נוספים

א. מעט על חייו

רבן יוחנן בן זכאי חי ופעל באחת התקופות הקשות והסוערות שידע עם ישראל, תקופת חורבן בית המקדש השני. עוד לפני החורבן היה רבן יוחנן מן המנהיגים הבולטים בירושלים. שנים רבות לפני המצור הוא ראה את ההידרדרות הרוחנית, חזה את החורבן ופעל בהתאם. במשך תקופת המצור הקשה פעלה בתוך ירושלים קבוצת קנאים קיצונית. רבן יוחנן בן זכאי ניסה בתחילה לשכנע את העם להיכנע לרומאים וכשלא הצליח יצא אל הרומאים וניסה להציל כמה שאפשר. ביקורות רבות ליוו את מעשהו, גישתו המעשית הייתה לצנינים בעיני חלק מבני דורו. לאחר שטיטוס פרץ את חומות ירושלים ושרף את המקדש, פקד משבר רוחני ופיזי קשה את עם ישראל. מלבד רבבות ההרוגים והריסת המקדש, מת במצור נשיא ישראל, רבן שמעון בן גמליאל הזקן. אולם בזכות ראייתו המפוכחת את המציאות של רבן יוחנן בן זכאי ויציאתו אל רומאים עבר המרכז הרוחני מירושלים ליבנה. בתקופה זו שימש רבן יוחנן בן זכאי כנשיא ולאחריו התמנה רבן גמליאל דיבנה, נכדו של רבן גמליאל הזקן. כמנהיג ניווט רבן יוחנן את דרכו של העם בשעה של התמודדויות קשות ביותר. אישיותו המרתקת תתגלה לנו בפרק הקרוב.

ב. מקורות

רבן יוחנן בן זכאי – אישיותו ודרכו

1. תנו רבנן: שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן... גדול שבכולן – יונתן בן עוזיאל, קטן שבכולן – רבן יוחנן בן זכאי. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה, תלמוד, הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלים וחמורים וגזרות שוות, תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים, משלות כובסין, משלות שועלים, דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול – מעשה מרכבה, דבר קטן – הוית דאביי ורבא. לקיים מה שנאמר להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא (משלי ח).

בבלי סוכה, כח ע"א

שאלה לעיון במקור:

1 מה מפתיע בדברים שלמד רבן יוחנן בן זכאי? כיצד תסביר זאת?

רבן יוחנן בן זכאי

2. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי: מימיו לא שח שיחת חולין, ולא הלך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין, ולא קדמו אדם בבית המדרש ולא ישן בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא הרהר במבואות המטונפות, ולא הניח אדם בבית המדרש ויצא, ולא מצאו אדם יושב ודומם אלא יושב ושונה, ולא פתח אדם דלת לתלמידיו אלא הוא בעצמו, ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם, ולא אמר הגיע עת לעמוד מבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערבי יום הכפורים.
בבלי סוכה דף כח עמוד א

שאלות לעיון במקור:

① מה ניתן ללמוד על מידותיו של רבן יוחנן בן זכאי מתיאור זה? (ציין לפחות שלושה דברים).

נטע הנטיעה ואחר כך צא והקביל פני משיח

3. זה אחד מארבעה שמתו בן מאה ועשרים שנה ואלו הם משה והלל הזקן ורבן יוחנן בן זכיי ורבי עקיבה... שש זוגות ששנותיהם שוות רבקה וקהת, לוי ועמרם, יוסף ויהושע, שמואל ושלמה, משה והלל הזקן, ורבן יוחנן בן זכיי ורבי עקיבה.
ספרי דברים פסקא שנז ד"ה "ומשה"

שאלות לעיון במקור:

- 1 מה משותף לאנשים שהמקור מציין שמתו בגיל מאה ועשרים?
- 2 שים-לב, מיהו בן הזוג של רבן יוחנן בן זכאי? (כדאי לזכור השוואה זו, היא פתח להבנת דברים נוספים בהמשך הפרק).
- 3 מה הסתירה בין שני חלקי המדרש? נסה למצוא תשובה לכך.

רבן יוחנן בן זכאי

4. ויספו השוטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב... מפני מה נאמרו כל הדברים האלו שלא יהיו ערי ישראל נשמות דברי רבי. רבן יוחנן בן זכאי אומר בוא וראה כמה חס המקום על כבוד הבריות מפני הירא ורך הלבב כשיהא חוזר יאמרו שמא בית בנה? שמא כרם נטע? שמא אשה ארש? וכולן היו צריכין להביא עדים חוץ מן הירא ורך הלבב שעידיו עמו:^א

מדרש תנאים לדברים כ, ח

שאלות לעיון במקור:

- 1 מדוע מי שבנה בית, ארס אישה ונטע כרם אינו יוצא למלחמה (לפי הטעם הראשון)?
- 2 מה ניתן ללמוד על רבן יוחנן בן זכאי ממקור זה?
- 3 מה על הירא ורך הלבב להוכיח כדי להשתחרר מהמלחמה?

א הסבר המשפט "שעידיו עימו" נמצא בספרי: "וכלם היו צריכים להביא עדותם חוץ מן הירא ורך הלבב שעידיו עמו שמע קול הגפת תריסים ונבעת קול צהלת סוסים ומרתת קול ליעוז קרנים ונבהל רואה שימוט סייפים ומים יורדים בין ברכיו". ספרי דברים פסקא קצב ד"ה "מי האיש".

נטע הנטיעה ואחר כך צא והקביל פני משיח

5. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו

אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק.

בבלי ברכות, יז ע"א

שאלות לעיון במקור:

① האם אתה נוהג כרבן יוחנן בן זכאי? הרחב.

② מהו הקשר שבין מקור זה למקורות מס' 4 ו-2?

בימי מצור וחורבן^ב

6. תנו רבנן: ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין, ולא היה לשון של זהורית מלבין^ג, ולא היה נר מערבי דולק, והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן, עד שגער בהן רבן יוחנן בן זכאי. אמר לו: היכל היכל! מפני מה אתה מבעית עצמך? יודע אני כך שסופך עתיד ליחרב, וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא (זכריה יא) פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך.
בבלי יומא, לט ע"ב

שאלות לעיון במקור: שאלות הרחבה והתבוננות:

- 1 שים-לב לכך שכבר בתקופה מוקדמת, צפה רבן יוחנן בן זכאי את העתיד להתרחש. כיצד השפיע הדבר על פעולותיו המתוארות במקור מס' 8?
- 2 נסה להעלות את טענות המתנגדים לאמרתו של רבן יוחנן בן זכאי.
- 1 ר' עקיבא בתלמוד הבבלי מכות כד: גם מסתמך על דברי זכריה. אך מביא אותו לאמירה הפוכה מרבן יוחנן בן זכאי.
- 2 מהם הבדלי התפיסות שבין ר' עקיבא לרבן יוחנן בן זכאי? (ראה גם מקור 8)

ב עדות נוספת להתרחשויות אלו, של יוסף בן מתתיהו, מופיעה להלן בפרק "מקורות נוספים" (מקור 1).

ג כל אלו נחשבים לסימנים רעים: "לא היה גורל עולה בימין" – כאשר בהגדרת שיערי יום הכיפורים היה עולה הגורל של השעיר לה' בימין, היה הדבר נחשב לסימן טוב; "ולא היה לשון של זהורית מלבין" – פיסת צמר אדום שהייתה קשורה על פתח ההיכל והייתה מלבינה כאשר השתלח השעיר לעזאזל. הדבר סימל את כפרת העוונות; "ולא היה נר מערבי דולק" – הנר המערבי של מנורת המקדש היה דולק גם לאחר שכבו שאר הנרות.

נטע הנטיעה ואחר כך צא והקביל פני משיח

7. וכשבא אספסינוס להחריב את ירושלים אמר להם שוטים מפני מה אתם מבקשים להחריב את העיר הזאת ואתם מבקשים לשרוף את בית המקדש וכי מה אני מבקש מכם אלא שתשגרו לי קשת אחת או חץ אחת ואלך לי מכם.¹ אמרו לו כשם שיצאנו על שנים ראשונים² שהם לפניך והרגנום כך נצא לפניך ונהרגך. כיון ששמע רבן יוחנן בן זכאי שלח וקרא לאנשי ירושלים ואמר להם בני מפני מה אתם מחריבין את העיר הזאת ואתם מבקשים לשרוף את בית המקדש וכי מהו מבקש מכם הא אינו מבקש מכם אלא קשת אחת או חץ אחת וילך לו מכם. אמרו לו כשם שיצאנו על שנים שלפניו והרגנום כך נצא עליו ונהרגהו.

אבות דרבי נתן נוסחא א, פרק ד ד"ה "וכשבא אספסינוס".

שאלות לעיון במקור:	שאלות הרחבה והתבוננות:
1 מהי טענת רבן יוחנן בן זכאי כלפי אנשי ירושלים?	1 עם איזו דעה אתה מסכים? הרחב.
2 מה טענו אנשי ירושלים כלפי רבן יוחנן בן זכאי?	2 מה לדעתך טענו החולקים על רבן יוחנן בן זכאי ביחס להשפעת דבריו על הציבור?
3 מה עמד בבסיס תפיסתו של רבן יוחנן בן זכאי (ראה מקורות 6 ו-7)?	

ד פירושו: "היכנעו לפני", ביטוי סמלי שפירושו שאין בידם אלא רק קשת אחת או חץ אחד ואינם מתכוננים למלחמה (בניין יהושע).
ה כשם שנלחמנו במלכים הראשונים והרגנום.

8. אבא סיקרא ראש הבריונים של ירושלים, בן אחותו של רבן יוחנן בן זכאי היה. שלח לו (ריב"ז):
בו בצנעא אלי. בא, אמר לו: עד מתי אתם עושים כך והורגים את כל העולם ברעב? אמר לו (אבא סיקרא): מה אעשה? אם אומר להם דבר, יהרגוני! אמר לו: הראה לי תקנה שאצא, אפשר שתהיה הצלה מועטת. אמר לו: עשה עצמך חולה, ויבואו כל העולם לשאול בשלומך, והבא דבר מסריח ושים אצלך, ויאמרו שמתת. ויכנסו אליך תלמידיך ולא יכנסו אליך אנשים אחרים, שלא ירגישו שאתה קל, שאנו יודעים שהחי קל מן המת. עשה כך. נכנס בו ר' אליעזר מצד אחד ור' יהושוע מצד אחר, שבאו לפתח (שער העיר) ביקשו (שומרי העיר) לדקרו. אמר להם (רש"י: אבא סיקרא) יאמרו: רבם דקרו! בקשו לדחפו, אמר להם: יאמרו רבם דחפו! פתחו לו את השער, יצא.
כשהגיע לשם, אמר: שלום עליך מלך, שלום עליך מלך! אמר לו (אספסיינוס): נתחייבת שתי מיתות, אחת שאינני מלך וקראת לי מלך! ועוד אם מלך אני עד עכשיו, מדוע לא באת אלי? אמר לו: שאמרת "לא מלך אני", אכן מלך אתה, שאם אינך מלך לא נמסרה ירושלים בידך, שכתוב "והלבנון באדיר יפול" (ישעיהו י) ואין אדיר אלא

נטע הנטיעה ואחר כך צא והקביל פני משיח

מלך, שכתוב "והיה אדירו ממנו וגו'" (ירמיהו ל) ואין לבנון אלא בית המקדש שנאמר "ההר הטוב הזה והלבנון". ושאמרת "אם מלך אני מדוע לא באת לפני עד עכשיו", בריונים שבנו לא הניחוני. אמר לו (אספסיינוס): חבית של דבש ודרקון עליה, לא היו שוברים את החבית בשביל דרקון? שתק (ריב"ז). קרא רב יוסף ואם תאמר ר' עקיבא: "משיב חכמים אחר ודעתם יסכל" (ישעיהו מד) היה עליו לומר לו: לוקחים צבת, מסלקים את הדרקון והורגים אותו ואת החבית משאירים.

בינתיים בא שליח מרומי, אמר (לאספסיינוס) קום שמת הקיסר, ואומרים חשובי רומי להושיבך בראש. היה נעול נעל אחת, רצה לנעול השנייה ולא נכנסה, רצה להוציא השנייה, לא יצאה. אמר (לריב"ז): מה זה? אמר לו: אל תצטער שמועה טובה באה לך, שכתוב: "שמועה טובה תדשן עצם" (משלי טו) אלא מה תקנתה? יבוא איש שאין דעתך מיושבת ממנו ויעבור לפניך, שכתוב: "ורוח נכאה תיבש גרם" (משלי יז) עשה כך ונכנסה (הרגל).

אמר לו ומאחר חכם אתה כל כך, עד עכשיו מדוע לא באת לפני? אמר לו: ולא אמרתי לך? אמר לו: אני גם אמרתי לך! אמר לו (אספסיינוס) אני הולך

רבן יוחנן בן זכאי

מכאן ואשלח איש אחר (במקומי) אלא בקש ממני דבר ואתן לך. אמר לו (ריב"ז): תן לי יבנה וחכמיה, ושושלת של רבן גמליאל ורופא שירפא את רבי צדוק. קרא עליו רב יוסף ואם תאמר רבי עקיבא: "משיב חכמים אחר ועצתם יסכל" (ישעיהו מד) צריך היה לומר לו, לעזוב את ירושלים הפעם. והוא (ריב"ז) סבר: שמא את כל זה לא יעשה, וגם הצלה מועטת לא תהיה.

תרגום מבבלי גיטין, נו ע"א

- שאלות לעיון במקור:
- שאלות הרחבה והתבוננות:
- מדוע, למרות שהיה ראש הבריונים, לא הוציא אבא סיקרא את רבן יוחנן בן זכאי מן העיר בצורה הרגילה?
 - מהי המשמעות של משל הדרקון והחבית? (מיהו הדרקון? מי החבית?)
 - מדוע ר' עקיבא/רב יוסף אינו מסכים עם רבן יוחנן בן זכאי (עמוד על ההבדל בין שתי הפעמים)?
 - מהו שורש המחלוקת בין ר' עקיבא \ ר' יוסף לרבן יוחנן בן זכאי (עקרונית או מציאותית)?
- איזו תמונה נותרה בדמיוןך לאחר סיום קריאת הסיפור?
 - נסה להסיק מסקנה ערכית מכך שאבא סיקרא רצה להוציא את רבן יוחנן בן זכאי אולם לא היה מסוגל?
 - עם איזו מהדעות (ר"ע- ריב"ז) אתה מזדהה? הרחב.
 - א. נסה לתאר, מה טענו תושבי ירושלים כלפי רבן יוחנן בן זכאי כשנודע להם שיצא?
ב. מה לדעתך השיבו תלמידי רבן יוחנן בן זכאי על טענה זו?

נטע הנטיעה ואחר כך צא והקביל פני משיח

9. באותה שעה נלכדה ירושלים והיה רבן יוחנן בן זכאי יושב ומצפה וחרד כדרך שהיה עלי יושב ומצפה שנאמר והנה עלי יושב על הכסא יד דרך מצפה כי היה לבו חרד על ארון האלהים (שמואל א ד, יג). כיון ששמע רבן יוחנן בן זכאי שהחריב את ירושלים ושרף את בית המקדש באש קרע בגדיו וקרעו תלמידיו את בגדיהם והיו בוכין וצועקין וסופדין

אבות דרבי נתן נוסחא א, פרק ד"ה "וכשבא אספסינוס"

שאלות לעיון במקור:

- 1 מדוע השוו את רבן יוחנן בן זכאי דווקא לעלי הכהן (עיין שמואל א פרקים ב-ד)?
- 2 מדוע רבן יוחנן בן זכאי התעצב כל כך, הרי ידע שנגזר הדין זמן רב קודם לחורבן? (ראה מקור מס' 6)
- 3 מדוע המדרש מדגיש כל כך את האבל של רבן יוחנן בן זכאי על חורבן הבית, וכי אין זה פשוט שהתעצב?

רבן יוחנן בן זכאי

10. על גמילות חסדים כיצד הרי הוא אומר כי חסד חפצתי ולא זבח (הושע ו) העולם מתחלה לא נברא אלא בחסד שנאמר כי אמרתי עולם חסד יבנה שמים תכין אמונתך בהם (תהלים פט). פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה ר' יהושע הולך אחריו וראה בית המקדש חרב אמר ר' יהושע אוי לנו על זה שהוא חרב מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל. א"ל בני אל ידע לך יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה ואיזה זה גמילות חסדים שנאמר כי חסד חפצתי ולא זבח (הושע ו).
אבות דרבי נתן נוסחא א, פרק ד"ה "על גמילות"

שאלות הרחבה והתבוננות:

שאלות לעיון במקור:

- 1 במה מתכפרים העוונות השווה בין הסיפור המובא כאן לדעת רבן יוחנן בן זכאי לאחר חורבן בית המקדש? לסיפור דומה על ר' עקיבא (בבלי מכות, כד ע"ב):
- 2 מדוע דווקא בכך?
- א. מה ההבדל בין תגובת רבן יוחנן בן זכאי לתגובת ר' עקיבא לנוכח צערם של חכמים?
- ב. האם להבדל זה יש קשר למחלוקת ביניהם (מקור מס' 8) ולדרכו של רבן יוחנן בן זכאי במקור מס' 7?
- 2 גם רבן יוחנן בן זכאי (מקור מס' 6) וגם ר' עקיבא (בסוף מסכת מכות) מתבססים על נבואת זכריה - מה מסיק ממנה כל אחד מהם?

נטע הנטיעה ואחר כך צא והקביל פני משיח

אמרותיו

11. רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי. הוא היה אומר: אם עשית תורתך הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת. שלא נוצרו הבריות על דברי הבטלה אלא על דברי תורה שנאמר כי היא חייך ואורך ימך (דברים ל) חייך בעולם הזה ואורך ימך לעולם הבא:

12. הוא היה אומר אל תסתיר (תסתור) במותיהם (מזבחותיהם של גויים) שלא תבנם בידך. אל תסתיר [של לבנים שלא יאמרו לך בא ועשם של אבנים]. אם היתה נטיעה בתוך ירך ויאמרו לך הרי לך המשיח. בוא ונטע את הנטיעה ואח"כ צא והקבילו. אם יאמרו לך הילדים נלך ונבנה בית המקדש אל תשמע להם ואם יאמרו לך הזקנים בוא ונסתור בית המקדש שמע להם. מפני שבנין ילדים סתירה וסתירת זקנים בנין. ראייה לדבר רחבעם בן שלמה. אבות דרבי נתן נוסחא ב, פרק לא

שאלות להרחבה והתבוננות:

- 1 אמרתו של רבן יוחנן בן זכאי על הנטיעה הדוחה את קבלת פני המשיח משקפת עיקרון המלווה אותו לאורך כל חייו. הסבר את העיקרון והבא מקורות נוספים בהם הוא בא לידי ביטוי.
- 2 רבן יוחנן בן זכאי עצמו נהג בהתאם לעצתו "בנין ילדים סתירה וסתירת זקנים בנין", היכן?

רבן יוחנן בן זכאי

תקנות רבן יוחנן בן זכאי לאחר החורבן

13. בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש ושיהא יום הנף כולו אסור:

משנה סוכה ג, יב

14. יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעים אבל לא במדינה. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין. אמר רבי אלעזר לא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד אמרו לו אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין:

משנה ר"ה ד, א

15. ועוד זאת היתה ירושלם יתירה על יבנה שכל עיר שהיא רואה ושומעת וקרובה ויכולה לבא תוקעין וביבנה לא היו תוקעין אלא בבית דין בלבד:

שם, ב

ו בזמן בית המקדש היה מותר לאכול מהתבואה החדשה לאחר הקרבת מנחת העומר בט"ו ניסן. משחרב הבית מותר לאכול רק מיום ט"ז בניסן
ז שמא יטלטל השופר ד' אמות ברשות הרבים.

נטע הנטיעה ואחר כך צא והקביל פני משיח

16. בראשונה היה הלולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש ושיהא יום הנף כולו אסור:

שם, ג

17. בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום פעם אחת נשתהו העדים מלבוא ונתקלקלו הלויים בשיר התקינו שלא יהו מקבלין אלא עד המנחה ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלין עדות החדש כל היום אמר רבי יהושע בן קרחה ועוד זאת התקין רבן יוחנן בן זכאי שאפילו ראש בית דין בכל מקום שלא יהוא העדים הולכין אלא למקום הוועד:

שם, ד

שאלות לעיון במקור:

① תקנות רבן יוחנן בן זכאי היו מיועדות בחלקן ליצירת "זכר למקדש" ובחלקן – לחידוש החיים הרוחניים לאחר חורבן המקדש. ציין לגבי כל תקנה לאיזו מטרה נועדה.

② פרט, כיצד כל תקנה מקיימת את הייעוד שעמדת עליו?

רבן יוחנן בן זכאי ותלמידיו

18. כשחלה רבי יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לבקרו. כיון שראה אותם התחיל לבכות. אמרו לו תלמידיו: נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, מפני מה אתה בוכה? אמר להם: אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי, שהיום כאן ומחר בקבר, שאם כועס עלי – אין כעסו כעס עולם, ואם אוסרני – אין איסורו איסור עולם, ואם ממיתני – אין מיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון – אף על פי כן הייתי בוכה; ועכשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, שאם כועס עלי – כעסו כעס עולם, ואם אוסרני – איסורו איסור עולם, ואם ממיתני – מיתתו מיתת עולם, ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון; ולא עוד, אלא שיש לפני שני דרכים, אחת של גן עדן ואחת של גיהנם, ואיני יודע באיזו מוליכים אותי – ולא אבכה? אמרו לו: רבינו, ברכנו! אמר להם: יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו תלמידיו: עד כאן? – אמר להם: ולוא! תדעו, כשאדם עובר עבירה אומר: שלא יראני אדם. בשעת פטירתו,

נטע הנטיעה ואחר כך צא והקביל פני משיח

אמר להם: פנו כלים מפני הטומאה, והכינו כסא
לחזקיהו מלך יהודה שבא.

בבלי ברכות, כח ע"ב

שאלות לעיון במקור:

שאלות הרחבה והתבוננות:

- 1 ממה חושש רבן יוחנן בן זכאי? כיצד ייתכן שהוא חושש מכך?
- 2 מהי ברכתו לתלמידיו? כיצד תסביר ברכה זו?
- 3 לעיתים אנשים הניצבים בפני המוות אינם מיחסים חשיבות להבלי העולם הזה, אולם רבן יוחנן בן זכאי נוהג אחרת. הסבר את דבריו "פנו כלים... והכינו כסא לחזקיהו...", ראה את דברי הרא"ה קוק (להלן בפרק "מקורות נוספים" - מקור מס' 3).
- 4 האם בשעת פטירתו נפתרה שאלתו באיזו דרך יוליכוהו? הרחב והסבר דבריך.
- 5 רבן יוחנן בן זכאי מנחה את תלמידיו "יהי מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם", כיצד משקפת הנחיה זו את דרכו של רבן יוחנן בן זכאי? (ראה למשל מקור מס' 12)

- 1 איזו תמונה נותרה בדמיוןך לאחר קריאת סיפור זה?
- 2 לו חלילה, היית עומד במצבו של רבן יוחנן בן זכאי אילו שתי ברכות היית מברך את תלמידך?
- 3 דברי רבן יוחנן בן זכאי "אילו לפני מלך בשר ודם" מתארים מצב שרבן יוחנן בן זכאי כבר עמד בו, האם לדעתך יש לכך קשר לחששו באיזו דרך יוליכוהו?
- 4 הנחייתו של רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו (על מורא אדם) הפוכה ממה שהעיד על עצמו בתחילת המאמר ("אילו לפני מלך בשר ודם"), כיצד ניתן להסביר זאת?

רבן יוחנן בן זכאי

19. רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי... חמשה תלמידים היו לרבן יוחנן בן זכאי ואלו הן: רבי אליעזר בן הורקנוס ורבי יהושע בן חנניה ורבי יוסי הכהן ורבי שמעון בן נתנאל ורבי אלעזר בן ערך. הוא היה מונה שבחן: רבי אליעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טפה. רבי יהושע אשרי יולדתו. רבי יוסי חסיד. רבי שמעון בן נתנאל ירא חטא. ורבי אלעזר בן ערך מעין המתגבר. הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כולם. אבא שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אליעזר בן הורקנוס אף עמהם ורבי אלעזר בכף שניה מכריע את כולם.

משנה אבות ב, ח-ט

שאלות הרחבה והתבוננות:

1 תיאור מידתו של ר' יהושע שונה מתיאור מידותיהם של שאר חבריו, במה?

2 נסה להסביר את תכונתו של ר' יהושע מתוך קריאת מקור מס' 21.

שאלות לעיון במקור:

1 אלו תכונות מעריך רבן יוחנן בן זכאי יותר מהאחרות?

2 עמוד על שמות תלמידי רבן יוחנן בן זכאי והסבר את תכונותיהם (חלקם יוזכרו להלן בהמשך הלימוד).

נטע הנטיעה ואחר כך צא והקביל פני משיח

20. אמר להם: צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם. רבי אליעזר אומר עין טובה, רבי יהושע אומר חבר טוב, רבי יוסי אומר שכנ טוב, רבי שמעון אומר הרואה את הנולד, רבי אלעזר אומר לב טוב. אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריכם. אמר להם צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. רבי אליעזר אומר עין רעה, רבי יהושע אומר חבר רע, רבי יוסי אומר שכנ רע, רבי שמעון אומר הלוח ואינו משלם אחד הלוח מן האדם כלוח מן המקום ברוך הוא שנאמר (תהלים לז) לוח רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן, רבי אלעזר אומר לב רע. אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריכם.

משנה אבות ב, י

שאלות לעיון במקור: ?

שאלות הרחבה והתבוננות: ?

- 1 הסבר כל אחת מתשובות תלמידי רבן יוחנן בן זכאי.
- 2 א. איזו היא התכונה החשובה ביותר שעל האדם לסגל לעצמו לפי רבן יוחנן בן זכאי?
ב. כיצד ניתן לסגל תכונה כזו? (פרט ותן דוגמאות).
- 3 מה ההבדל בין דברי ר' אלעזר בן ערך לדברי ר' אליעזר?
- 4 האם ניתן לקשר בין תכונות התלמידים שתוארו לעיל, לבין דבריהם כאן?
- 1 מהי לדעתך התכונה או 'הדרך' הטובה שעל האדם לדבוק בה? הרחב.
- 2 מה על האדם לעשות, לדעת רבן יוחנן בן זכאי, כדי לגלות את הדרך הטובה והרעה?
- 3 כל התלמידים מציינים ב"דרך הרעה" מידה הפוכה מן המידה של הדרך הטובה מלבד ר' שמעון, כיצד דבריו קשורים להגדרתו את ה"מידה הטובה"?
- 4 איזו תכונה מייחדת אותך?

גדולת תלמידי רבן יוחנן בן זכאי

21. תנו רבנן: מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור, והיה מהלך בדרך, ורבי אלעזר בן ערך מחמר אחריו. אמר לו: רבי! שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה! אמר לו: לא כך שניתי לכם: ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם מבין מדעתו? אמר לו: רבי, תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני. אמר לו: אמור. מיד ירד רבן יוחנן בן זכאי מעל החמור, ונתעטף וישב על האבן תחת הזית. אמר לו: רבי, מפני מה ירדת מעל החמור? אמר: אפשר אתה דורש במעשה מרכבה, ושכינה עמנו, ומלאכי השרת מלויין אותנו, ואני ארכב על החמור?

מיד פתח רבי אלעזר בן ערך במעשה המרכבה ודרש, וירדה אש מן השמים וסיבבה כל האילנות שבשדה, פתחו כולן ואמרו שירה. מה שירה אמרו – (תהלים קמח) הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהמות... עץ פרי וכל ארזים הללויה. נענה מלאך מן האש ואמר: הן הן מעשה המרכבה.

עמד רבן יוחנן בן זכאי, ונשקו על ראשו, ואמר: ברוך ה' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו שידע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה. יש נאה דורש ואין נאה מקיים, נאה מקיים ואין

נטע הנטיעה ואחר כך צא והקביל פני משיח

נאה דורש, אתה נאה דורש ונאה מקיים.
אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא
מחליצך.

וכשנאמרו הדברים לפני רבי יהושע היה הוא ורבי
יוסי הכהן מהלכים בדרך, אמרו: אף אנו נדרוש
במעשה מרכבה. פתח רבי יהושע ודרש. ואותו
היום תקופת תמוז היה, נתקשרו שמים בעבים
ונראה כמין קשת בענן, והיו מלאכי השרת
מתקבצין ובאין לשמוע, כבני אדם שמתקבצין
ובאין לראות במזמוטי חתן וכלה. הלך רבי יוסי
הכהן וסיפר דברים לפני רבן יוחנן בן זכאי, ואמר:
אשריכם ואשרי יולדתכם, אשרי עיני שכך ראו.
ואף אני ואתם בחלומי מסובין היינו על הר סיני,
ונתנה עלינו בת קול מן השמים: עלו לכאן, עלו
לכאן! טרקלין גדולים ומצעות נאות מוצעות לכם,
אתם ותלמידיכם ותלמידי תלמידיכם מזומנין לכת
שלישית.

בבלי חגיגה, יד ע"ב

שאלות הרחבה והתבוננות:

- 1 מהו ההבדל המהותי בין המסופר על ר' יהושע לבין המסופר על ר' אלעזר בן ערך?
- 2 הסבר את ההבדל בין הדברים שאמר רבן יוחנן בן זכאי לר' יהושע ור' יוסי לבין הדברים שאמר לר' אלעזר בן ערך.

רבן יוחנן בן זכאי

22. שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי פרה במה נעשית? אמר להם בבגדי זהב. אמרו לו למדתנו בבגדי לבן? אמר להם יפה אמרתם, ומעשה שעשו ידי וראו עיני ושכחתי, וכששמעו אזני על אחת כמה וכמה. לא שלא היה יודע, אלא שהיה מבקש לזרז את התלמידים. ויש אומרים הלל הזקן שאלו לא שלא היה יודע אלא שהיה מבקש לזרז את התלמידים.

תוספתא פרה ד, ז

שאלה לעיון במקור:

1 מה היתרונות ומה החסרונות בשיטת ההוראה המתוארת במקור?

נטע הנטיעה ואחר כך צא והקביל פני משיח

23. גוי אחד שאל את רבן יוחנן בן זכאי: אמר הדברים הללו שאתם עושים נראים כמין כשפים, מביאים פרה ושורפים אותה וכותשים אותה ונוטלים אפרה. אחד מכם מטמא למת, ומזין עליו שתים ושלוש טיפין ואומר טהרת. אמר לו: לא נכנסה רוח תזוית כך מימיך? אמר לו לא. ולא ראית מה עושים לו (למי שאחזה בו תזוית)? מביאין עיקרין ומעשנים תחתיו ומרביצין עליו מים והיא בורחת. אמר לו (ריב"ז): ולא ישמעו אנך מה שפיך מדבר? כך רוח הזו רוח טומאה היא דכתיב "וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" (זכריה יג). וכיון שיצא, אמרו לו תלמידיו ר' לזה דחית בקנה ולנו מה אתה משיב? אמר להם: לא המת מטמא ולא המים מטהרים אלא גזירתו של מקום היא, אמר הקב"ה חוקה חקקתי וגזירה גזרתי אין אתה רשאי לעבור על גזירתי.

תרגום מפסיקתא רבתי, פרשה יד ד"ה "א"ר יוסי"

שאלה לעיון במקור:

1 מהו היסוד העקרוני אותו ניתן ללמוד מתשובת רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו?

רבן יוחנן בן זכאי

24. ושוב מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל רבי יוחנן בן זכאי, וחלה בנו של רבי יוחנן בן זכאי. אמר לו: חנינא בני, בקש עליו רחמים ויחיה. הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים – ויחיה. אמר רבי יוחנן בן זכאי: אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו – לא היו משגיחים עליו. אמרה לו אשתו: וכי חנינא גדול ממך? אמר לה: לאו, אלא הוא דומה כעבד לפני המלך, ואני דומה כשר לפני המלך. בבלי ברכות, לד ע"ב

שאלה לעיון במקור:

① מה ניתן ללמוד על מידותיו של רבן יוחנן בן זכאי ממקור זה?

ג. הפנמה

היציאה מן העיר:

- היו אנשים שחשבו שיציאתו של רבן יוחנן מן העיר פוגעת במורל התושבים ומחזקת את הרומאים.
- א. הצג ביחד עם חבר ויכוח שנערך בין מצדד במעשהו של רבן יוחנן בן זכאי לחברו השולל אותה.
- ב. במי אתה תומך? הרחב והסבר דעתך.
- ג. טענות כאלו נשמעות בדורות רבים כלפי אנשים שונים. כלפי מי הן נשמעות כיום? האם ניתן לערוך השוואה למעשיו של רבן יוחנן בן זכאי? הסבר דבריך.

האם מותר לשקר?

- ר' אליעזר ור' יהושע נשאו את רבן יוחנן בן זכאי בארון ושיקרו לשומרי העיר.
- א. האם היה מותר להם לשקר? הסבר.
- ב. העלה על הכתב את שיחתם של ר' אליעזר ור' יהושע לאחר שחזרו לעיר ללא רבן יוחנן בן זכאי? מה הייתה תחושתם? הרחב.

דרוג תכונות התלמידים:

- רבן יוחנן בן זכאי מתאר תכונות תלמידיו (מקור מס' 19) ומתאר מי מהם "מכריע" את חבריו.
- א. כתוב שיחה בין רבן יוחנן בן זכאי לאשתו כאשר היא שמעה שהוא מתכוון לומר לתלמידיו את הדירוג ביניהם.
- ב. מה לדעתך הביא את רבן יוחנן בן זכאי לערוך אפיון זה?
- ג. כתוב שיחה שהתרחשה בין תלמידי רבן יוחנן בן זכאי לאחר דירוג זה.

ד. מקורות נוספים

חלפה שלוות ההיכל

וגם שער הקדים להיכל לפניו, אשר היה עשוי כולו נחושת וכבד מאד, עד כי בעמל רב מצאה יד עשרים איש לסוגרו בערב, ואשר נשען במסגרותיו על קורות מצופות ברזל... נראה פתאום פתוח לרווחה מאיליו בשש שעות בלילה, ושומרי המקדש רצו להודיע את הדבר לפקיד המשמר, והוא עלה למעלה ורק אחרי עמל רב ועבודה קשה עלה בידו לסגור את השער. וגם בדבר הזה ראו ההדיוטות אות לטובה, כי יפתח להם הא-לוהים את שער הברכה, אולם המשכילים הבינו כי חלפה פתאום שלוות ההיכל, והשער הסגור הזה נפתח למען האויב.

יוסף בן מתתיהו, **תולדות מלחמת היהודים ברומאים**, מהדורת שמחוני עמ' 360

מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי

בו ביום דרש ר' יהושע בן הורקנוס לא עבד איוב את הקדוש ברוך הוא אלא מאהבה שנאמר (איוב יג) הן יקטלני לו איחל ועדיין הדבר שקול לו אני מצפה או איני מצפה תלמוד לומר (שם כו) עד אגוע לא אסיר תומתי ממני מלמד שמאהבה עשה אמר רבי יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי שהיית דורש כל ימיך שלא עבד איוב את המקום אלא מיראה שנאמר (שם א) איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע והלא יהושע תלמיד תלמידך למד שמאהבה עשה.

משנה סוטה ה, ה

נטע הנטיעה ואחר כך צא והקביל פני משיח

ליסד שלמות התורה בישראל

בשעת פטירתו אמר להם, פנו כלים מפני הטומאה והכינו כסא לחזקיה מלך יהודה שבא (מקור מס' 18) – כאשר יש אדם שהוא מנהיג הכלל ושואף רק אל השלימות הרוחנית, לפעמים לא יזים לב לחסרונות הגשמיים שבמצב האומה, והוא חסרון נמרץ... אבל אם רואה שמהלך השלימות מחייב כעת לוותר על הדברים הגשמיים מפני תכלית נכבדת, ודאי שצריך ללכת בדרכו ולהוקיר הדרכתו עד מאד. והנה רבן יוחנן בן זכאי ביטל את השלימות הגשמית המדינית, ולא ביקש כי אם יבנה וחכמיה ליסד שלימות התורה בישראל.... 'פנו כלים מפני הטומאה'... להראות שלא העלים עיניו גם כן מדבר קל וקטן של צרכים הגשמיים להכירם כמדתם וערכם

ראי"ה קוק, עין-איה ברכות, כח ע"א

חשיבה גם על "דברים נקלים" בשעת המיתה

דר' יוחנן בן זכאי אמר בשעת פטירתו פנו כלים מפני הטומאה, והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא. דקשה מאד דגם לאיש ההמוני יפלא מאד אם יחשוב בשעת מיתה בהבלי עולם ובדברים נקלים, ומכל שכן לאיש קדוש כמוהו שאז העת לקשר עצמו לעילא ולעילא. והנ"ל דעיקר המצוה שאחז הצדיק הזה, הוא מה שריבץ תורה ללמד לתלמודים תורת ה', והנה איתא כל המקיים מצוה אחת לפני מותו כאלו קיים כל התורה כולה, לכך גם עכשיו אחז הצדיק דרכו בהמצוה שהחזיק בה ללמד לתלמודיו דינא דאורייתא"

ישמח משה, פרשת שמיני דף י ע"ב

כאן ייכנס עמוד שער – רבי אליעזר בן הורקנוס

תוכן העניינים

99	א. מעט על חייו
100	ב. מקורות ללימוד
100	תחילתו של רבי אליעזר
104	גדולתו של רבי אליעזר
107	מחלוקות רבי אליעזר ונידויו
113	מנהגיו והליכותיו של רבי אליעזר
122	מותו של רבי אליעזר
125	ג. הפנמה
127	ד. מקורות נוספים

א. מעט על חייו

ר' אליעזר בן הורקנוס המכונה במשנה ר' אליעזר או ר' אליעזר הגדול. גדל בלוד בבית עשירים ועד גיל 28 היה בור ועם הארץ. בהיותו בן 28 עלה לירושלים והיה לתלמידו של רבן יוחנן בן זכאי. בזכות אופיו והשקעתו היה לאחד מגדולי תלמידי החכמים ורבן יוחנן בן זכאי העיד עליו: "אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כולם" על אופיו העיד רבן יוחנן שהוא כ"בור סוד שאינו מאבד טיפה". חריפותו ודרישותיו הגבוהות מעצמו הביאוהו לדרוש גם מן הזולת ולעיתים הובילו למצבים קשים לסובבים אותו. הוא היה נשוי ל"אימא שלום", אחותו של רבן גמליאל דיבנה, נשיא ישראל. ר' אליעזר פסק ונהג כשיטת בית-שמאי והדברים משתקפים בתפיסותיו ובדעותיו במחלוקות השונות. לאחר מחלוקת חריפה עם חבריו וחוסר הסכמתו לקבל את הכרעת הרוב ולוותר על האמת שלו, נידוהו חבריו החכמים ורק לאחר מותו התיר ר' יהושע חברו את הנידוי.

ב. מקורות ללימוד

תחילתו של ר' אליעזר

1. מקור א

מה היה תחלתו של רבי אליעזר בן הורקנוס. בן עשרים ושתים שנה היה ולא למד תורה. פעם אחת אמר אלך ואלמוד תורה לפני רבן יוחנן בן זכאי. אמר לו אביו הורקנוס אי אתה טועם עד שתחרוש מלא מענה (מחרשה). השכים וחרש מלא מענה. אמרו אותו היום ערב שבת היה הלך וסעד אצל חמיו ויש אומרים לא טעם כלום מו' שעות של ערב שבת עד ו' שעות של מוצאי שבת. כשהוא הולך בדרך ראה אבן הרימה ונטלה ונתנה לתוך פיו ויש אומרים גללי הבקר היה. הלך ולן באכסניא שלו. הלך וישב לו לפני רבן יוחנן בן זכאי בירושלים עד שיצא ריח רע מפיו אמר לו רבן יוחנן בן זכאי אליעזר בני כלום סעדת היום. שתק. שוב אמר לו ושתק. שלח וקרא לאכסניא שלו אמר לו כלום סעד אליעזר אצלכם. אמרו לו אמרנו שמא אצל רבי היה סועד. אמר להם אף אני אמרתי שמא אצלכם היה סועד ביני וביניכם אבדנו את רבי

רבי אליעזר בן הורקנוס

אליעזר מן האמצע. אמר לו כשם שיצא לך ריח
רע מפיך כך יצא לך שם טוב בתורה.
שמע עליו הורקנוס אביו שהיה לומד תורה אצל
רבן יוחנן בן זכאי אמר אלך ואדיר אליעזר בני
מנכסי. אמרו אותו היום רבן יוחנן בן זכאי יושב
ודורש בירושלים וכל גדולי ישראל יושבין לפניו.
שמע עליו שבא הושיב לו שומרין אמר להם אם
בא לישב אל תניחוהו. בא לישב ולא הניחוהו. היה
מדלג ועולה עד שהגיע אצל בן ציצית הכסת ואצל
נקדימון בן גוריון ואצל בן כלבא שבוע היה יושב
ביניהם ומרתת. אמרו אותו היום נתן עיניו רבן
יוחנן בן זכאי ברבי אליעזר ואמר ליה פתח ודרוש.
אמר לו איני יכול לפתוח. דחק עליו ודחקו עליו
התלמידים עמד ופתח ודרש בדברים שלא שמעתן
אזן מעולם. כל דבר ודבר שיצא מפיו עמד רבן
יוחנן בן זכאי על רגליו ונשקו על ראשו ואמר לו
רבי אליעזר רבי אמת למדתני.

עד שלא הגיע [עת] לצאת עמד הורקנוס אביו
על רגליו ואמר רבותי אני לא באתי אלא
להדיר אליעזר בני מנכסי עכשיו כל נכסי יהיו
נתונים לאליעזר בני וכל אחיו פטורין ואין להן בהן
כלום:

אבות דרבי נתן נוסחא א, פרק ו ד"ה "מה היה"

שהיו אחיו חורשים במישור והוא חורש בהר

שאלות לעיון במקור:

שאלות הרחבה והתבוננות:

- ① מדוע לא גילה ר' אליעזר לרבן יוחנן בן זכאי שלא אכל דבר? מה ניתן ללמוד מכך על אופיו של ר' אליעזר?
- ② תאר את טיב היחסים בין ר' אליעזר לאביו על פי המקור. ראה את תפיסתו של ר' אליעזר ביחס למצוות כיבוד אב המופיעה במקור מס' 14. כיצד ניתן לישוב דרישה זו עם יחסו לאביו?
- ① איזו תמונה נותרה חקוקה בראשך לאחר קריאת המקור?
- ② מה חש לדעתך ר' אליעזר כלפי אביו כאשר הגיע לירושלים אחרי בריחתו?

2. מקור ב

ויהי בימי אמרפל מלך שנער, ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי פתח (תהלים לז) חרב פתחו רשעים וגו' חרבם תבא בלבם וגו', מעשה ברבי אליעזר בן הורקנוס שהיו אחיו חורשים במישור והוא חורש בהר ונפלה פרתו ונשברה (רגלה) אמר לטובתי נשברה פרתי ברח והלך לו אצל רבן יוחנן בן זכאי והיה אוכל קוזזות (רגבי) אדמה עד שעשה פיו ריח רע, הלכו ואמרו לרבי יוחנן בן זכאי ריח פיו של רבי אליעזר קשה לו אמר לו כשם שהבאיש ריח

רבי אליעזר בן הורקנוס

פיך על התורה כך יהיה ריח תלמודך הולך מסוף העולם ועד סופו.

לאחר ימים עלה אביו לנדותו מנכסיו ומצאו יושב ודורש וגדולי מדינתו יושבים לפניו, בן ציצית הכסת ונקדימון בן גוריון, ובן כלבא שבוע, ומצאו יושב ודורש הפסוק הזה חרב פתחו רשעים וגו', זה אמרפל וחביריו, להפיל עני ואביון זה לוט, לטבוח ישרי דרך זה אברהם, חרבם תבא בלבם, ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכס, אמר לו אביו בני לא עליתי לכאן אלא לנדותך מנכסיו עכשיו הרי כל נכסיו נתונים לך מתנה, אמר הרי הם עלי חרם ואיני אלא שוה במ כאחי.

בראשית רבה פרשה מב, ד"ה "ויהי בימי"

שאלות לעיון במקור: ?

שאלות הרחבה והתבוננות: ?

- 1 היכן חרש ר' אליעזר והיכן אחיו, מה ניתן ללמוד מכך עליו?
- 2 מדוע לדעתך ר' אליעזר אינו מסכים לקבל את מתנתו של אביו?
- 1 מדוע מביאים את סיפור ר' אליעזר בהקשר לסיפור אברהם ומלחמת המלכים? נסה למצוא את הקשר בין הסיפורים.
- 2 עיין במקור מס' 10, האם ניתן למצוא קשר בין שני הנידויים?

הצעת דמיון:

תאר בעיני רוחך את ר' אליעזר ואחיו חורשים כל אחד במקומו. זכור תמונה זו, היא משקפת הרבה מחייו של ר' אליעזר.

גדולתו של ר' אליעזר

3. חמשה תלמידים היו לרבן יוחנן בן זכאי ואלו הן רבי אליעזר בן הורקנוס ו...הוא היה מונה שבחן: רבי אליעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טפה.... הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כולם...

משנה אבות ב, ח

4. שוב נכנסו זקינים לעלייה ביבנה ויצאת בת קול ואמרה להן יש ביניכם שנים ראויין לרוח הקודש ושמואל הקטן אחד מהן ונתנו עיניהן ברבי אליעזר בן הורקנוס והיו שמחין שהסכימה דעתן לדעת המקום.

ירושלמי סוטה פ' ט' דף כד טור ג/הט"ז

5. ר' אחא בשם ר' יוסי בר' חנינה בשעה שעלה לשמי מרום שמע קולו של הקב"ה יושב ועוסק בפרשת פרה ואומר הלכה משם אומרה: "ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים". אמר משה לפני הקב"ה: "רבון העולמים העליונים והתחתונים ברשותך ואת יושב ואומר הלכה משמו של בשר ודם?"

רבי אליעזר בן הורקנוס

אמר לו הקב"ה, משה, צדיק אחד עתיד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפרשת פרה תחילה: ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים.

אמר לפניו: רבון העולמים יהי רצון שיהי מחלציי, אמר לו: חייך שהוא מחלצריך. הדה היא דכתיב ושם האחד אליעזר (שמות יח, ד), ושם אותו המיוחד אליעזר.

פסיקתא דרב כהנא פרשה ד, ד"ה "ויקחו אליך"

שאלות הרחבה והתבוננות:

- 1 במה עסק הקב"ה? מה מייחד פרשה זו ומדוע דווקא ממנה הובאה הלכה בשם ר' אליעזר (מה הדבר מלמד עליו)?
- 2 אלו עוד מקורות (מן המקורות 3-7) משווים את ר' אליעזר למשה? מה הדבר עשוי ללמד אותנו עליו? (נסה למצוא קשר ביניהם מלבד גדלותם בתורה).

שהיו אחיו חורשים במישור והוא חורש בהר

6. ...ובית מדרשו של רבי אליעזר היה עשוי כמין ריס
ואבן אחת היתה שם והיתה מיוחדת לו לשיבה,
פעם אחת נכנס ר' יהושע התחיל ונושק אותה
האבן ואמר האבן הזאת דומה להר סיני, וזה שישב
עליה דומה לארון הברית.
שיר השירים רבה פרשה א, ד"ה "לריח"

שאלה לעיון במקור:

1 מיהו התנא המעריך כל כך את ר' אליעזר? זכור הערכה זו להמשך.

7. ת"ר: משמת רבי אליעזר – נגנו ספר תורה. משמת
רבי יהושע – בטלה עצה ומחשבה.
בבלי סוטה, מט ע"ב

שאלות הרחבה והתבוננות:

1 תאר את ההבדלים בין שני האישים על פי דימויהם.

2 נסה לדמיין, מאיזה משני האישים היה מתאים לך (על פי אופייך) ללמוד?
הסבר.

מחלוקות ר' אליעזר ונידויו

מחלוקותיו ודרכו:

ברוב המחלוקות, בר הפלוגתא של ר' אליעזר הוא ר' יהושע (שניהם תלמידי רבן יוחנן בן זכאי), הם חולקים במקרים רבים ובנושאים מגוונים. בדרך כלל לא מציינת המשנה את ההכרעה ביניהם, אם כי ישנן פעמים בהם ר' עקיבא אומר "רואה אני את דברי רבי אליעזר" (אין אמירה דומה ביחס לר' יהושע). עם זאת לרוב נפסקה ההלכה כר' יהושע שנקט בדרכם של בית-הלל. ממחלוקות ר' יהושע ור' אליעזר שרבות מהן פזורות בכל הש"ס הבאנו להלן שני מקורות לגבי תפיסת העולם של ר' אליעזר ואת סיפור תנורו של עכנאי.

8. אמר רבי שמעון בן לקיש משום רבי יהודה הנשיא פעם אחת שכחו ולא הביאו איזמל מערב שבת והביאוהו בשבת (כפסיקת ר' אליעזר). והיה הדבר קשה לחכמים, היאך מניחין דברי חכמים ועושין כרבי אליעזר? חדא דרבי אליעזר שמותי" הוא, ועוד יחיד ורבים הלכה כרבים. בבלי שבת, קל ע"ב

שאלת הרחבה והתבוננות:

1. השווה סיפור זה למקור מס' 11 בפרק על הלל:
 - א. האם יש קשר בין המחלוקות?
 - ב. הסבר את ההבדל ההלכתי בין ר' אליעזר להלל.
 - ג. נסה להעלות השערה לגבי סיבת המחלוקת.

א 2 פירושים למילה שמותי: 1. מתלמידי בית-שמאי. 2. מנודה, מוחרם.

שהיו אחיו חורשים במישור והוא חורש בהר

9. תניא, אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע: אתה לא שמעת אני שמעתי, אתה לא שמעת אלא אחת ואני שמעתי הרבה, אין אומרים למי שלא ראה את החדש יבא ויעיד אלא למי שראהו. כל ימיו של רבי אליעזר היו עושין כרבי יהושע, לאחר פטירתו של רבי אליעזר החזיר רבי יהושע את הדבר ליושנו. כרבי אליעזר בחייו מאי טעמא לא? משום דרבי אליעזר שמותי הוא.

בבלי נדה, ז ע"ב

שאלות הרחבה והתבוננות:

1 שים-לב, לפי ההסבר ששמותי הוא מבית-שמאי: גם לאחר תשובת הגמרא נותרה שאלה שאינה פתורה...

שאלות לעיון במקור:

1 ראה מקורות 20 ו-21. הסבר מהי משמעות השמועה בעיני ר' אליעזר?

2 לאחר לימוד מקור מס' 10 חזור והסבר מדוע כל ימיו של ר' אליעזר פסקו כר' יהושע?

הנידוי:

10. תנן התם: חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאין. וזה הוא תנור של עכנאי. מאי עכנאי (מדוע קראוהו עכנאי)? – אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו דברים כעכנא (כנחש) זו, ושמאודהו.

תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי – חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה: ארבע מאות אמה: אמרו לו: אין מביאין ראייה מן החרוב. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי – אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראייה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי – כותלי בית המדרש יוכיחו. הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה – אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדין מטין ועומדין. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי – מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם

אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: לא בשמים היא. מאי (דברים 5) לא בשמים היא? – אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה (שמות כג) אחרי רבים להטת. – מצאו רבי נתן לאליהו, אמר לו: מה עשה הקב"ה באותה שעה? – אמר ליה: חייך ואמר נצחוני בני, נצחוני בני. אמרו: אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש, ונמנו עליו וברכוהו. ואמרו: מי ילך ויודיעו? – אמר להם רבי עקיבא: אני אלך, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו, ונמצא מחריב את כל העולם כולו. מה עשה רבי עקיבא? לבש שחורים, ונתעטף שחורים, וישב לפניו בריחוק ארבע אמות. – אמר לו רבי אליעזר: עקיבא, מה יום מיומים? – אמר לו: רבי, כמדומה לי שחבירים בדילים ממך. – אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו, ונשמט וישב על גבי קרקע. זלגו עיניו דמעות, לקה העולם שלישי בזיתים, ושליש בחטים, ושליש בשעורים. ויש אומרים: אף בצק שבידי אשה טפת.

רבי אליעזר בן הורקנוס

תנא: אך גדול היה באותו היום, שבכל מקום שנתן בו עיניו רבי אליעזר נשרף. ואף רבן גמליאל היה בא בספינה, עמד עליו נחשול לטבעו. אמר: כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס. עמד על רגליו ואמר: רבוננו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל. נח הים מזעפו.

אימא שלום אישתו של רבי אליעזר אחותו של רבן גמליאל היתה. מאותו מעשה ואילך לא הניחה לרבי אליעזר ליפול על פניו². אותו יום ראש חודש היה, והתחלף לה בין מלא לחסר³. יש אומרים: בא עני ועמד בדלת והיא הוציאה לו פת לחם. מצאתו שנפל על פניו, אמרה לו: קום, הרגת את אחי (רבן גמליאל). בינתיים יצא קול שופר מבית רבן גמליאל שמת. אמר לה: מנין ידעת? אמרה ליה: כך מקובלני מבית אבי אבא: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה.

תרגום מבבלי בבא-מציעא, נט

ב בשעת נפילת אפיים בתפילת תחנון, מפני שאז אדם מצטער ביותר.
ג חשבה שאותו היום ראש-חודש ואין בו תפילת תחנון ולכן לא השיחה עליו.

שהיו אחיו חורשים במישור והוא חורש בהר

שאלות לעיון במקור:

שאלות הרחבה והתבוננות:

- 1 מי לדעתך צדק במחלוקת על תנורו של עכנאי?
- 2 עם מי אתה מזדהה בסיפור?
- 3 כאשר הקב"ה חייך ואמר נצחוני בני. איזה מין חיוך הוא חייך לדעתך (שמח? מלא סיפוק? עייף ממאבק?)? הסבר דבריך.
- 4 ר' אליעזר היה מבית-שמאי. מדוע יוצא ר' יהושע כנגד האמת המוכרעת בידי בת קול? (עיין בפרק על הלל, מקורות 18 ו-19).
- 5 כיצד השפיע הנאמר במקור מס' 3 על המחלוקת שלנו? לאור זאת, מי לדעתך צדק במחלוקת? הסבר דעתך.
- 6 מה דעתך על החלטת חכמים להחרים את ר' אליעזר?
- 1 איזו תמונה נחרטה בדמיוןך בסיום סיפור זה?
- 2 מה לדעתך, חשה אשתו של רבי אליעזר כלפי בעלה בסיום הסיפור? הרחב דבריך.
- 3 עפ"י עדותו של רבן גמליאל, מה הייתה מטרתו בהחרמת ר' אליעזר?
- 4 עיין במשנה ראש-השנה ב, ח-ט. כיצד הדברים מתקשרים לעדותו זו של רבן גמליאל?
- 5 מהם שערי האונאה שאינם ננעלים (סוף הקטע)? כלפי מי מופנית הביקורת במילים אלו (אם ישנה כזו)?

רבי אליעזר בן הורקנוס

מנהגיו והליכותיו של ר' אליעזר

11. שאלו את אימא שלום, אשתו של ר' אליעזר, אחותו של רבן גמליאל, אמרו לה, מפני מה בנייך יפין, ובשעת תשמיש מה הוא (כיצד נוהג) אצלך? אמרה להן, לא היה מספר עמי, לא במשמרה ראשונה ולא במשמרה אחרונה אלא הבינונית, מגלה טפח ומכסה טפח, ודומה כמי שכפאו שד. אמרו לו, כל כך למה? אמר לי, שלא תעלה על דעתי באשה אחרת, ונמצאו בניו באין לידי ממזרות.

מסכת כלה א, י

שאלת הרחבה והתבוננות:

① מהו הקשר בין מחלוקת זו לבין תפיסתם של בית-שמאי כפי שלמדנו בפרק על הלל?

שהיו אחיו חורשים במישור והוא חורש בהר

12. רבי אליעזר אומר: יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך, ואל תהי נוח לכעוס, ושוב יום אחד לפני מיתתך, והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תכזה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וכל דבריהם כגחלי אש

משנה אבות ב, י

שאלות הרחבה והתבוננות:

- 1 כיצד מתיישבת אמרתו "אל תהי נוח לכעוס" עם מקורות: 17-18 ו-22?
- 2 כיצד מתיישבת אמרתו "הוי זהיר בגחלתן" עם מקור מס' 10?
- 3 כיצד מתיישבת אמרתו "ושוב יום אחד לפני מיתתך" עם התנהגותו המתוארת במקור מס' 22?

13. מעשה בתלמיד אחד שעבר לפני ר' אליעזר וקצר בברכותיו. אמרו לו תלמידיו רבי ראית פלוני שקצר בברכותיו? והיו מלעיגין עליו, ואומרים עליו: תלמיד חכם קצרן הוא זה. אמר להם: לא קצר זה יותר ממשה שנאמר: "אל נא רפא נא לה" (במדבר יב).

שוב מעשה בתלמיד אחד שעבר לפני ר' אליעזר והיה מאריך בברכותיו. אמרו לו תלמידיו: רבי

רבי אליעזר בן הורקנוס

ראית זה שהאריך בברכותיו? והיו אומרים עליו
תלמיד חכם מארכן הוא זה. אמר להם לא האריך
זה יותר ממשה שנאמר: "ואתנפל לפני ה' את
ארבעים היום וגו'" (דברים ט). שהיה אומר יש שעה
לקצר ויש שעה להאריך:

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח פרשה א, ד"ה "ויצעק אל"

שאלות לעיון במקור:

- ① מהו המסר העיקרי שמעביר ר' אליעזר בסיפור זה?
- ② האם לדעתך יש סכנה באמירה כזו? אם כן, מהי?
- ③ האם אתה מסכים עם המסר של ר' אליעזר?

שהיו אחיו חורשים במישור והוא חורש בהר

14. שאלו את ר' אליעזר: עד היכן כיבוד אב ואם?
אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד
לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו, בקשו ממנו
חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שטר, ורב
כהנא מתני: בשמונים ריבוא, והיה מפתח מונח
תחת מראשותיו של אביו, ולא ציערו. לשנה
האחרת נתן הקב"ה שכרו, שנולדה לו פרה אדומה
בעדרו. נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם: יודע
אני בכם, שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם
אתם נותנין לי, אלא אין אני מבקש מכם אלא
אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא.
בבלי קידושין, לא ע"א

שאלת הרחבה והתבוננות:

- ❶ כיצד אתה היית נוהג לו היית במקומו של דמא בן נתינה? הרחב.
- ❷ תאר מקרה בו ויתרת על משהו משמעותי לך על מנת לכבד את הורייך.
- ❸ כיצד מתיישב סיפור זה עם מקורות 1 ו-2?

רבי אליעזר בן הורקנוס

15. תנו רבנן: כשחלה רבי אליעזר, נכנסו תלמידיו לבקרו. אמרו לו: רבינו, למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא. אמר להם: הזהרו בכבוד חבריכם, ומנעו בניכם מן ההגיון, והושיבו בין ברכי תלמידי חכמים, וכשאתם מתפללים – דעו לפני מי אתם עומדים, ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא.

בבלי ברכות, כח ע"ב

שאלות לעיון במקור:

- 1 הסבר כל אחת מהדרכותיו של ר' אליעזר.
- 2 קשר כל הדרכה לסיפור שלמדת. (אם ישנה סתירה ישב אותה).

16. אמר להם (ריב"ז לתלמידיו): צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם. רבי אליעזר אומר עין טובה ... צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. רבי אליעזר אומר עין רעה ...
(משנה אבות ב, ט)

שאלות לעיון במקור:

- 1 מה פירוש "עין טובה"?
- 2 כיצד ניתן "לפתח" עין טובה?
- 3 ציין מקרה בו אתה או חברך נקטתם ב"עין טובה".

דרכו בהנהגת הציבור

17. תנו רבנן: מעשה ברבי אליעזר שהיה יושב ודורש כל היום כולו בהלכות יום טוב. יצתה כת ראשונה, אמר: הללו בעלי פטסין (כדים גדולים מאד). כת שניה, אמר: הללו בעלי חביות (כדים מעט יותר קטנים). כת שלישית, אמר: הללו בעלי כדין. כת רביעית, אמר: הללו בעלי לגינין (כלי בגודל שבין כד לכוס). כת חמישית, אמר: הללו בעלי כוסות. התחילו כת ששית לצאת, אמר: הללו בעלי מארה (קללה). נתן עיניו בתלמידים, התחילו פניהם משתנין. אמר להם: בני, לא לכם אני אומר אלא להללו שיצאו, שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה. בשעת פטירתן אמר להם: (נחמיה ח) לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעזכם...

דתניא, רבי אליעזר אומר: אין לו לאדם ביום טוב אלא: או אוכל ושותה או יושב ושונה. רבי יהושע אומר: חלקהו – חציו לה' וחציו לכם. ... רבי אליעזר סבר: או כולו לה' או כולו לכם, ורבי יהושע סבר: חלקהו – חציו לה' וחציו לכם.

בבלי ביצה, טו ע"ב

רבי אליעזר בן הורקנוס

18. תנו רבנן מעשה ברבי אליעזר שגזר שלש עשרה תעניות על הצבור ולא ירדו גשמים. באחרונה התחילו הצבור לצאת. אמר להם: תקנתם קברים לעצמכם? געו כל העם בבכיה, וירדו גשמים. שוב מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע ברכות ולא נענה. ירד רבי עקיבא אחריו, ואמר: אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה. אבינו מלכנו למענך רחם עלינו, וירדו גשמים. היו מרננים רבנן. יצתה בת קול ואמרה: לא מפני שזה גדול מזה, אלא שזה מעביר על מידותיו, וזה אינו מעביר על מידותיו.

בבלי תענית, כה ע"ב

שאלות הרחבה והתבוננות:

שאלות לעיון במקור:

- ① מה ניתן ללמוד מסיפורים אלו על דרישותיו של ר' אליעזר מקהלו, היכן דרש כך גם מעצמו?
- ② מה ניתן ללמוד מסיפורים אלו על אופיו של ר' אליעזר?
- ① א. מהם ההבדלים בין תפילותיהם של ר' אליעזר ושל ר' עקיבא?
- ② ב. מי היו אלו שריננו כנגד ר' אליעזר? מי ענה למרננים אלו (מתי כבר נתקלנו בתגובה כזו לטובת ר' אליעזר)?
- ② הסבר את ההבדלים בין שני האישים.
- ③ כיצד לדעתך חש ר' אליעזר כאשר ראה שתפילת ר' עקיבא נענית? הרחב.

שהיו אחיו חורשים במישור והוא חורש בהר

הוראה בפני רבו

19. שנינו תלמיד שהורה הלכה לפני רבו חייב מיתה.

שנינו בשם רבי אליעזר: לא מתו נדב ואביהוא
אלא שהורו בפני משה רבן.

מעשה בתלמיד אחד שהורה לפני ר' אליעזר רבו
אמר לאימא שלום אשתו, אינו יוצא שבתו! ולא
יצא שבתו עד שמת. אמרו לו תלמידיו: "רבי נביא
אתה?" אמר להן: "לא נביא אנכי ולא בן נביא
אנכי אלא כך אני מקובל שכל תלמיד המורה
הלכה בפני רבו חייב מיתה"

תרגום מירושלמי שביעית, פרק ו ה"א

20. אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יתפלל אדם

לא כנגד רבו ולא אחורי רבו; ותניא רבי אליעזר
אומר: המתפלל אחורי רבו, והנותן שלום לרבו,
והמחזיר שלום לרבו, והחולק על ישיבתו של רבו,
והאומר דבר שלא שמע מפי רבו – גורם לשכינה
שתסתלק מישראל!

בבלי ברכות, כז

21. תנו רבנן: מעשה ברבי אליעזר ששבת בגליל

העליון, ושאלוהו שלשים הלכות בהלכות סוכה,

רבי אליעזר בן הורקנוס

שתים עשרה אמר להם שמעתי, שמונה עשר אמר להם, לא שמעתי. רבי יוסי בר' יהודה אומר: חילוץ הדברים, שמונה עשר אמר להם שמעתי, שתים עשרה אמר להם לא שמעתי.

– אמרו לו: כל דבריך אינן אלא מפי השמועה? – אמר להם: הזקתוני לומר דבר שלא שמעתי מפי רבותי. מימי לא קדמני אדם בבית המדרש. ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי, ולא שחתי שיחת חולין, ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם.

בבלי סוכה, כח ע"א

שאלות הרחבה והתבוננות:

שאלות לעיון במקור:

- 1 מהי הסתירה בין מקור מס' 1 עיין בפרק על רבן יוחנן בן זכאי, לבין מקור מס' 21? נסה ליישב מקור מס' 2.
- 1 סתירה זו
- א. מה המשותף לשני האישים ומה ההבדל ביניהם?
- ב. כיצד תורם המשותף לחיזוק דברי ר' אליעזר במקורות 19-21?

מותו של ר' אליעזר

22. כשחלה רבי אליעזר נכנסו רבי עקיבא וחביריו לבקרו. הוא יושב בקינוף שלו והן יושבין בטרקלין שלו. ואותו היום ערב שבת היה, ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפלויו. גער בו ויצא בניזפה. אמר להן לחביריו: כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה. אמר להן: דעתו ודעת אמו נטרפה, היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות? כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו, נכנסו וישבו לפניו מרחוק ארבע אמות. אמר להם: למה באתם? – אמרו לו: ללמוד תורה באנו. אמר להם: ועד עכשיו למה לא באתם? אמרו לו: לא היה לנו פנאי. אמר להן: תמיה אני אם ימותו מיתת עצמן. אמר לו רבי עקיבא: שלי מהו? אמר לו: שלך קשה משלהן. נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו, אמר: אוי לכם שתי זרועותיי שהן כשתי ספרי תורה שנגללין. הרבה תורה למדתי, והרבה תורה לימדתי. הרבה תורה למדתי – ולא חסרתני מרבתי אפילו ככלב המלקק מן היס, הרבה תורה לימדתי – ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת. ולא עוד

רבי אליעזר בן הורקנוס

אלא שאני שונה שלש מאות הלכות בבהרת עזה, ולא היה אדם ששואלני בהן דבר מעולם. ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות, ואמרי לה שלשת אלפים הלכות, בנטיעת קשואין ולא היה אדם שואלני בהן דבר מעולם, חוץ מעקיבא בן יוסף. פעם אחת אני והוא מהלכין היינו בדרך, אמר לי: רבי, למדני בנטיעת קשואין (רש"י: דברי כשפים). אמרתי דבר אחד נתמלאה כל השדה קשואין. אמר לי: רבי, למדתני נטיעתן – למדני עקירתן. אמרתי דבר אחד, נתקבצו כולן למקום אחד. אמרו לו: הכדור והאמוס והקמיע וצרור המרגליות ומשקולת קטנה מהו? אמר להן: הן טמאין וטהרותן במה שהן. מנעל שעל גבי האמוס מהו? – אמר להן: הוא טהור. ויצאה נשמתו בטהרה. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: הותר הנדר, הותר הנדר! למוצאי שבת פגע בו רבי עקיבא מן קיסרי ללוד, היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ. פתח עליו בשורה ואמר: (מלכים ב ב) אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן.

בבלי סנהדרין, סח ע"א

שהיו אחיו חורשים במישור והוא חורש בהר

שאלות הרחבה והתבוננות:

- ① איזו תמונה נחרטה בדמיוןך בסיום הסיפור?
- ② כיצד לדעתך חש ר' אליעזר כאשר ראה את חכמים נכנסים לחדרו?
הרחב.
- ③ מה הייתה מטרת החכמים בבואם לבקר את ר' אליעזר (שיס-לב: אלו דוברים מוזכרים? אלו שאלות הם שואלים? ראה גם מקור מס' 10)?
הרחב דבריך.
- ④ השווה את סיפור מיתת ר' אליעזר לסיפור מיתת רבן יוחנן בן זכאי. כיצד משקף הסיפור את ההבדלים בין שני האישים?
- ⑤ מה היה סופו של ר' עקיבא אותו צפה כאן ר' אליעזר?

ג. הפנמה

תנורו של עכנאי

תוך כדי המחלוקת על תנורו של עכנאי, קירות בית המדרש נוטים ליפול בית המדרש אפוף אבק וטיח. אתה מתחיל לברוח יחד עם כל חבריך. לפתע נעמד לפתע ר' יהושע על רגליו וגוער בהם: "אתם מה טיבכם?", הקירות נעצרים בחצי הדרך. לאחר בת הקול המדהימה ר' יהושע מכריז: "לא בשמים היא!". בין התלמידים מתחילות התלחשויות, יש המצדיקים את ר' אליעזר ויש את ר' יהושע. ר' אליעזר מחוויר ויוצא מבית המדרש בסערה.

- א. כתלמיד בבית המדרש, מי לדעתך צדק במחלוקת?
- ב. האם היית יוצא אחרי ר' אליעזר לנסות לדבר עימו? הרחב.
- ג. כתוב מכתב לר' אליעזר, המסביר את דעתך בשאלה א.
- ד. נסה לבחור נושא אקטואלי סביבו קיימת מחלוקת דומה למחלוקת המדוברת (האם האמת נקבעת בשמים או בארץ). כתוב מה הייתה דעת ר' אליעזר במחלוקת זו ומה היה אומר ר' יהושע.

נידויו של ר' אליעזר

לאחר שר' עקיבא הלך להודיע לר' אליעזר על נידויו, נותרו תלמידים רבים בבית המדרש. הם שוחחו בהתרגשות על מאורעות היום המסעיר. הניסים, שריפת טהרותיו של ר' אליעזר ונידויו. היו שצידדו במהלך הנידויו והיו שסברו שזו טעות איומה.

- א. מהי דעתך? הרחב והסבר.
- ב. כתוב שיחה בין שלושה תלמידים בבית המדרש על מאורעות היום שעבר (כתוב אותה בצורת דו-שיח המיועד להצגה).

שהיו אחיו חורשים במישור והוא חורש בהר

ג. התלמידים מחליטים לכתוב עצומה בבקשה לביטול נידויו של ר' אליעזר וביקשו ממך לנסחה – נסח בקשה זו.

פגישתו של ר' אליעזר עם אביו

לאחר בריחתו של ר' אליעזר הצעיר מהבית, עלה אביו לירושלים להדירו מנכסיו. הם נפגשו בסעודה בה דרש ר' אליעזר. ככל הנראה, לאחר מכן הם נפגשו ושוחחו.

א. כתוב את השיחה שהתנהלה ביניהם (חשוב על הסברו של ר' אליעזר לבריחה ועל טענותיו של אביו).

ב. האם היית אתה נוקט בדרכו של ר' אליעזר? הרחב.

ג. כתוב מקרה בו הרגשת שעליך לעשות כר' אליעזר ולברוח מן הבית (אם אין מקרה כזה כתוב על מקרה ששמעת עליו, או המצא מקרה כזה). האם פעלת נכון?

ד. פנה לחברך, ספר לו את הסיפור ושאל אותו אם פעלת נכון (או האם גיבור הסיפור פעל נכון) כתוב את תשובתו.

ד. מקורות נוספים

תנורו של עכנאי

גבי ההוא מעשה דרבי אליעזר בתנורו של עכנאי המתמהת כל שומעה. אמרו שם, אשכחיה רבי נתן לאליהו וכו', אמר ליה מה עביד הקדוש ברוך הוא בההיא שעתא, אמר ליה חייך ואמר נצחוני בני, שהיה שמח הקדוש ברוך הוא על שהיו בניו הולכים בדרך התורה ובמצותה להטות אחרי רבים. ומה שאמר נצחוני בני, חלילה להיות נצחון לפניו ברוך הוא, אבל פירוש הדבר הוא על ענין זה, שבמחלוקת הזו שהיה לרבי אליעזר עם חבריו האמת היה כרבי אליעזר וכדברי הבת קול שהכריעה כמותו, ואף על פי שהיה האמת אתו בזה, ביתרון פלפולו על חבריו לא ירדו לסוף דעתו ולא רצו להודות לדבריו אפילו אחר בת קול, והביאו ראיה מן הדין הקבוע בתורה שציותנו ללכת אחרי הרבים לעולם בין יאמרו אמת או אפילו טועים, ועל זה השיב הבורא ברוך הוא נצחוני בני, כלומר אחר שהם נוטים מדרך האמת שרבי אליעזר הוא היה מכוין בזה את האמת ולא הם, והם באים עליו מכח מצות התורה שצויתים לשמוע אל הרוב לעולם, אם כן על כל פנים יש להודות בפעם הזאת כדבריהם שתהיה האמת נעדרת, והרי זה כאילו בעל האמת נצוח:

ספר החינוך, מצוה תצו

התעוררות שבא משמים

וזהו ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלים סב) כאלו היה מעשיו הגם שהוא בא מרצון הבורא ברוך הוא להתעורר, מכל מקום האדם עושה בו פעולה להתחזק בהתעוררת הזו לא כן הרשעים אשר לא יקומו במשפט.... והנה רבי אליעזר אמר משמים יוכיח. ורבי יהושע השיב אין משגיחין בבת קול. (בבלי בבא-מציעא, נט

שהיו אחיו חורשים במישור והוא חורש בהר

ע"ב) דפלוגתא הוא, שר' אליעזר עבד להבורא בהתעוררות שבא משמים. ור' יהושע השיב שכבר נתן לנו התורה, ואם כן מה שאדם נולד ראוי שיעבוד מעצמו בהתעוררות דלתתא...

קדושת לוי, מסכת אבות

כוח נפשי נבדל

אמר אליעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טפה, שבח אותו בכח נפשי שיש לו תכונה טובה בכח הנפשי, ואמר שיש לו כח הזוכר שכח הזוכר הוא כח נפשי והוא המשובח מכל שבו עומד קנין החכמה, ודבר זה בעצמו מורה שנפשו הוא נבדל בלתי מוטבע בחומר, כי הדבר אשר הוא נבדל לגמרי הוא בלתי השתנות, כי הדבר החמרי הוא משתנה ומתפעל ולא כך הדבר הנבדל אשר אין לו שנוי. ולפיכך אמר כי נפשו בור סיד שאינו מאבד טפה, רצה לומר שיש לו כח נפשי נבדל, לכך הדברים שמקבלים כח הזוכר מקוימים ואין להם שנוי, כמו שיש לדברים החמרים אשר הם בעלי שנוי. ומפני זה נאמר לשון מלוי על הנפש כדכתיב (קהלת ו) גם הנפש לא תמלא, שהנפש מקבל הדברים שמקבל ידיעת הדברים ומחזיק אותם, ולכך קרא רבי אליעזר מצד כח הנפשי שבו בור סיד שאינו מאבד טפה מן דבר שמקבל ועומד בו... כי מעלת רבי אליעזר מצד כח הנפש שהיה לו כח הזוכר בשלימות מקבל הכל ואינו מאבד דבר, ולפיכך אמר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף אחד ורבי אליעזר בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כלם, ... כי הדבר שהוא בלתי טבעי הוא יותר במעלה עד שהוא מכריע את כל הדברים אשר הם מצד הטבע כמנהגו של עולם.

מהר"ל מפראג, דרך חיים פרק ב משנה ט.